PETRI ORLANDI ROMANI

PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS

DE EXSICCANDARUM

PALUDUM PONTINARUM

UTILITATE

Deque infirmitatibus, quæ ab aquis ſtagnantibus

EXORIUNTUR

DISSERTATIO

CUI ALTERA ACCEDIT DE MORBIS

AB ANNO CIƆIƆCCLXXVIII. AD CIƆIƆCCLXXXII.

ROMÆ OBSERVATIS

AD PIUM SEXTUM

PONTIFICEM MAXIMUM.

ROMÆ MDCCLXXXIII.

EX TYPOGRAPHIA JOANNIS ZEMPEL.

SUPERIORUM PERMISSU.

Quanta vales animositate festina, ut dignus tanta re emersisse judiceris, qui jam nunc omnium admiratione laudaris.

Cassiodorus Lib. II. Epist. XXIII.

Siccentur ..... pontinæ paludes, tantumque agri suburbanæ reddatur Italiæ.

Plinius Hist. Nat. Lib. XXVI. Cap. IV.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

PIO SEXTO

PONTIFICI MAXIMO.

PETRUS ORLANDI

FELICITATEM.

EN Tibi, BEATISSIME PATER, Opuſculum, quod cum de percipienda utilitate agat in exſiccandis Pa-

ludibus Pontinis, melius quam ad pedes Tuos humillime projicere haud quidquam putavi. Si dignum eſt OPTIMO PRINCIPE tueri Cives, Populos beatos reddere; augere fortunas, quanto magis Tibi glorioſum erit, CLEMENTISSIME PATER, omnia hæc in unum collegiſſe, adeout reſtaurator non ſolum, ſed & adauctor Annonæ Romanæ, & humanæ vitæ defenſor in jam deperditis agris excolendis, & in Latini Cæli ſalubritate reſtauranda vocari

ri jure meritoque poſſis. Si Majores noſtri, ſi Imperatores, quibus univerſi Orbis terrarum limites quodammodo videbantur anguſti, tot labores, tantam curam, tantumve ſtudium impendere ad acquirendam, tuendamque aliquantulam hanc, ut ita dicam, eorum univerſæ poſſeſſionis partem; quid cogitandum, quid dicendum de animi Tui magnitudine, de ſumma Tua conſtantia, deque tua maxima ſollicitudine ad felicitatem magis

magiſque Tuis populis comparandam, niſi, quod hac in re cum Magni Auguſti factus ſis æmulator, atque ſectator, Te, ut ipſe olim vocatus, habere poterimus tamquam omnium Liberatorem, ac præſtantiſſimarum artium reſtitutorem. O nos vere felices, quibus datum eſt a Supremo Numine, Te, ſuo in terris Vicario, atque noſtro Patrono Romani Cæli ſalubritate, frugibus abundantioribus, & regiminis Tui dulcedine perfrui

poſ-

posse! Quæ cum sane omnium clara, atque perspicua sub oculis consistant, nil mihi rem adeo tenuem offerenti remanere puto, quam ut eam charitatis Tuæ partem, quæ humanitate, & facilitate singulari continetur, tribui a Te, concedique postulem; & quoniam cæteris omnibus maxime patere voluisti, mihi uni, ut spero, interclusam post felicem faustumque reditum Tuum e Germanico itinere esse non patieris. Ego autem pedes Tuos

Sanctiſſimos exoſculans, Deum oro, atque obſecro, ut Te non Tua ſolum, ſed etiam communi omnium cauſa quamdiutiſſime incolumem ſervet, ac ſoſpitet.

Romæ XII. Kalendas Martii CIƆIƆCCLXXXIII.

ADPROBATIO.

UT munus mihi a Rm̃o Sacri Palatii Apostolici Magistro nuperrime demandatum, accuratissimè implerem, sedulo perlustravi duas Petri Orlandi Dissertationes, quarum altera inscribitur: *De exsiccandarum Paludum Pontinarum utilitate*; altera autem: *De Morbis ab Anno* 1778. *ad* 1782. *Romæ observatis*; in eisque nihil deprehendi, quod Catholicæ Fidei repugnet, nihil quod moribus ad honestatem compositis adversetur, nihilque tandem, quod Principum dignitatem, majestatemque vel aliquantulum lædat. Contra ea, quum illarum prima quarumdam sylvarum, ad pestiferos arcendos ventos, marinasque nebulas cohibendas, utilitatem renunciet ac sublatarum, a stagnantibus aquis, exhalationum nocentissimos, æstate potissimum, effectus prodat, nec non Romæ oborta a Tyberis alluvionibus, detrimenta, & ea quidem maxima patefaciat, ac demum historicum complectatur, autenticum monumentum illorum, qui sive Romani Consules, sive Imperatores, sive Pontifices fuerint, Pontinas absumere, atque exinanire Paludes conati sunt; altera vero, quum, præter abditas, quas in apricum proferre nititur, physicasque Morborum causas, ab anni temporibus, prout hoc, illove modo se habent, diversos progigni Morbos, ipsa experientia duce, commonstret, ac feliciores tradat eisdem adhibitas curationes, multosque retegat atque refellat vulgarium Medicorum errores, Egomet quidem duas hasce Dissertationes, ob rerum, de quibus agunt, præstantiam, earumque in Medicina facienda frequentissimum usum, dummodo id sua

Rm̃us

Rm̃us Sacri Palatii Magister auctoritate confirmet, dignissimas habeo, quæ typis mandentur, publicamque lucem aspiciant. Romæ pridie Idus Februarii 1783.

Sigismundus Toncius Romanorum Archiatrorum Collega, in Sancti Spiritus, Divique Gallicani Nosochomiis Primarius Medicus, atque utrobique perhonorificè exauctoratus, in Archigymnasio Romano Publicus Medicinæ seniorque Lector, Regiæque Scientiarum Academiæ Neapolitanæ Sodalis.

ADPRO-

ADPROBATIO.

Duplicem Dissertationem, alteram, cui titulus: *De exsiccandarum Paludum Pontinarum utilitate*; alteram: *De Morbis ab Anno* 1778. *ad* 1782. *Romæ observatis*; jubente Rmo P. Sacri Palatii Apostolici Magistro attente perlegi. Utriusque utilissimum argumentum, Petro Orlandi Auctori honorificum. Sed & prima nostrorum temporum circumstantiis maxime accomodata videtur, quibus Magni Principes nullis aut curis parcunt, aut sumptibus, ut publicum bonum promoveant, uberrimos Civium industriæ in re præsertim Agraria fontes aperiant, Subditorumque per restitutam aeris salubritatem numero perspiciant, & incolumitati. Altera Medicinæ studiosis maxime se commendat, quibus cordi esse debet, ut congestis periodicis accuratisque Morborum observationibus, facultatis, quam profitentur, usum in dies expeditiorem reddant tutioremque. Cum proinde in iis laudatæ Dissertationes versentur, dignas existimo, ut publicam aspiciant lucem; cum præsertim nihil in iisdem deprehenderim aut fidei, aut bonis moribus repugnans. In quorum &c. Romæ ex Collegio Calasanctio 20. Februaii 1783.

Hieronymus M. Fonda Scholarum Piarum, & in Archigymnasio Sapientiæ Romano Publicus Physicæ-Experimentalis Professor.

IMPRI-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

F. A. Marcucci ab Immac. Concept. Patr. Constant. Episc. Montis-Alti, ac Vicesg.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Maria Mamachius Ordin. Præd. Sacri Palat. Apostol. Magister.

De exsiccandarum Paludum Pontinarum utilitate, deque morbis, qui ab aquis stagnantibus, Tyberisque alluvionibus derivantur.

DISSERTATIO.

§. I. Quantæ utilitatis sit Regionum Incolis cujuscumque generis stagno liberum cursum restituere, locaque paludosa plane exsiccare, neminem ignorare compertum est. Quid revera Romani Reges, Consules dein, & Imperatores, Summi denique Pontifices ad removendam Latini Cæli insalubritatem a palustribus locis productam non effecerunt? Hinc præclara eorum nomina summa cum laude posterorum memoriæ commendata sunt. Quod cum idem Summus Pontifex PIUS VI. feliciter regnans sit aggressus, quis est, qui non videat, quantum gloriæ sit consecuturus, si opus jam susceptum, non modo utile, sed necessarium ad optatum perdu-

xerit

xerit finem, cum hoc ipſo populi ſibi commiſſi commodo, & incolumitati quam maxime conſulere videamus? Quod bene proſpectum ab Optimo Principe, in cauſa fuit, cur tantum opus ſuſciperet, atque hoc modo ſiccatis undequaque Pontinis Paludibus, aggeribus munitis, corrivatiſque fluminibus, repurgato, reſtauratoque agro latino, priſtina, ac vehementer expetita Romani aeris ſalubritas reſtitueretur. Cujus vero operis executioni curandæ quantumnam, Deus Immortalis! præbet auxilium præſtantiſſimi S.R.E. Cardinalis Guillelmi Pallotta Sanctitatis Suæ Pro-Theſaurarii aſſiduus labor, ſtudiumque aſſiduum! Ad æternandam tanti Principis, tantique operis memoriam hujus Almæ Urbis Conſervatores ſuis in Capitolinis ædibus marmoream poſuere inſcriptionem (1). Cum autem veritas hæc Maje-

(1) PIO VI. PONT. MAX.
ANNO MDCCLXXX.
A VOLSCORVM REGIONE REDVCTI
OB EIVS PROVIDENTIAM
ITINERIBVS COMMVNITIS
ET AGRIS PALVDVM CORRIVATIS
APPIA ITALIÆ
AGER PONTINVS VRBI REDVCTVS EST
S. P. Q. R.
PERFECTVM AB OPTIMO PRINCIPE
GRATVLANS
QVOD SÆPE MAIORES FRVSTRA TENTAVERANT.

Majeſtati Mariæ Thereſiæ Romanorum Imperatricis Reginæ Ungariæ, atque Boemiæ innotuerit, hujuſcemodi opus etiam ipſa ſuſcepit, paludes nempe, quæ in Comitatibus *Weſtprim*, & *Hulveiſenburg* ſeptem leucarum ſpatio extendebantur, originemque a fluminis *Sarviz* inundationibus trahebant, diſſicandas curavit.

§. II. *Paululum aquæ in altitudinem, & palam latius diffuſæ, palus a Varrone* (1) appellatur. Omne ſtagnantium aquarum genus in aliquo terræ ſinu parum profundo, quæ curſu, motuque carent, ibique quieſcentes, niſi fuerint a ventis exagitatæ, ſub paludum nomine intelligitur. Sunt ad paludum genus referendæ lacunæ, foſſæ, lacus, ſtagna, ſcrobes, aliæque corruptæ, ac maleolentes aquæ in aliquo limoſo terræ ſinu ſtagnantes, cœnumque continentes (2). Lacus, ſtagna, puteos, & maria, aquas ſtativas appellavit *Plinius* (3). Ex diverſis aquarum ſpeciebus paludes ſuam agnoſcere quæque originem, a pluvialibus nempe, marinis, fluviatilibus, mineralibus, dulcibus &c. Paludes a pluvialibus aquis collectæ, minus noxiæ ſunt, quia æſtivo tempore facile ſiccantur, innoxiæque pariter ſunt, quæ a recenti, limpi-

(1) Lib. IV. de ling. Latin. ad M. T. Cicer.

(2) Fort. Fidelis de Relat. Med. Lib. I. Cap. V. Lanciſius de nox. Pal. effl. L. I. P. I. C. I.

(3) Scalliger. Com. in Varron. loc. cit.

limpidaque perluuntur aqua. Si autem cum his marinæ, aut minerales conjungantur, facillime putrefcunt (1). Aquæ falfæ lentè motæ dulcium corruptionem adaugent (2). Aqua marina tam facile ftagnans corrumpitur, ut fi illa totius maris per motum perennem, ventorum vim, per aquas undique ex univerfo percurrentes, ac ob circulationis perennitatem per vifcera terræ factam, quæ quatuor modis juxta *Baglivium* (3) abfolvitur, non foret exagitata, totum inficeret Orbem terrarum (4).

§. III. Ex paluftri, olidaque tellure aeris infalubritas, quin etiam peftilentialis oritur aer, maximeque corpori humano periculofus (5). Paluftres aquas perniciofas effe demonftravit *Hippocrates* (6), atque docuit (7); & *Lancifius* (8) plurimis experimentis comprobavit, falubriorem effe aerem ficcum, quam humidum, paludofum, & cœnofum. Paffim apud non nullos legitur Auctores (9), quod ne quis juxta paludes, vel fere,

(1) Donius de Reftit. Salub. agri Rom.

(2) Lyl. de la Boë n. 145. Zacchiroli fopra l'aria del Cefenatico.

(3) Differ. Var. Arg. C. III.

(4) Boyle della falfedine del mare.

(5) Frid. Hophmannus de venen. in aere cont.

(6) De Aere, Loc., & Aq. Teft. 13.

(7) Aphor. XV. Sect. III.

(8) Lib. Cit. Cap. III.

(9) M. Vitruvius Lib. V. Ar-

re, vel ædificare audeat, quia calidis potiſſimum tempeſtatibus malignæ ex iiſdem exhalationes cum maxima tum hominum, tum quadrupedum pernicie evaporantur. Noxia effluvia, quæ ex corruptis paluſtribus aquis, putridiſque exhalant corporibus, quas aquas *deterrimas* vocavit *Columella* (1), ſicco, volatilique ſale abundant, faciliuſque expelluntur (2), & expulſa æſtiva tempeſtate ſolis calore attolluntur, atque per aerem diſſipantur; ac ſummopere mortifera evadunt per æſtatem præſertim, & autumnum uſque ad æquinoxium, quo tempore inſecta ova, ac fecces deponendo, ſumma fæcunditate gaudendo mirifice multiplicantur (3), ideoque longæ epidemicæ conſtitutiones graſſari ſolent (4). Quamplurimi volunt Phyſici aeris infectionem conſiſtere in ælaſticitatis, & ſpecificæ gravitatis aeris privatione ex putridis veneficiſque exhalationibus cauſata. Sed experimenta tentata ab *Hauksbee* clare demonſtrant, quod qualiſcumque ſit infectio, inalterabiles rema-

B neant

Archit. C. III. Varro de Re Ruſt. L.I. C.XII. Palladius de Re Ruſt. L. I. C. VII. Columella de Re Ruſt. L. I. C. V. Pringle ſu le malattie d'armata, e guarnigione.

(1) Loc. cit.

(2) Lanciſius ibid. Cap.IV.

(3) Idem L.C. C. XVI. §.II.

(4) Nenci intorno le Acq. ſtagnanti. Targioni Tozzetti dell' inſalub. dell' aria di Val di Nievole Tom.I. P.III.

neant supradictæ aeris proprietates. Prævio examine, atque annalysi *Joseph Priestleyus* acidum naturalem esse in aere demonstravit, qui salubritatem constituit, alium vero omnino huic dissimilem, atque contrarium, qui cum aeri inhæreat, eum reddit veneficum, & ad vitam alendam omnino ineptum.

§. IV. Exhalationes, quæ ex palustribus locis per aerem elevantur non modo aqueos continent vapores; sed nimiam etiam putridorum effluviorum partem a maximo mineralium, vegetabilium, atque insectorum numero productam, quæ in his locis pereunt, atque putrescunt: ex quo fit, ut febres necessario epidemicæ, semperque lethales producantur, uti pariter castrorum illa perpetua, ac exitialis epidemica dissenteria (1). Putarunt nonnulli (2), insecta valde exilia in congessitiis, paludosisque locis generari, quæ oculis videri nequeunt, atque per aerem volitantes per os, & per nares intus inspirationis ope perveniunt in animata corpora. Exhalationes, & harum spiritus ab iisdem palustribus insectis potissimum emissos in flatibus po-

(1) Pringle ibid. Cap.III.

(2) Varro, Columella, Palladius loc. cit. P.Ath. Kircherius Scrut. Pest. Sect.I. C.III.& VII. Cost. Langius in Patol.Animat. animad. ad §. III. de Peste. Lancisius loc. citat. C. XVI. & Lib. II. Epid.

posuit *Vitruvius* (1). *Sylvius De la Boë* (2) verminosum repudiavit miasma, cui assentitur *Ramazzinus* (3), & *Fridericus Hophmannus* (4). Minus periculosa effluvia experiuntur illi, qui montanis, aut borealibus inhabitant locis; contra vero magis perniciosa experiuntur ii, qui in planitie morantur, ventoque aüstrali sunt obnoxii. Juxta diversas spirantium ventorum qualitates sub paludoso cælo plus, minusve grassantur morbi; sed ab austro majores producuntur (5). Qui vero summis insident collibus, si ad meridiem palustria habeant loca per ventos australes, aut afros aer morbosus fit, quod comprobat marmorea inscriptio (6) sanctæ & imm. mem: Pauli V. Burghesii in Pontificiarum ædium Gandulphi fronte insculpta, qni Turni lacum exsiccavit, ut illius habitatores ab aeris vindicarentur infe-

B 2 ctione.

(1) Lib. I. Archit. Cap. IV.
(2) Apend. Tract. X. a num. 147. ad 161.
(3) De Epid. Mutinensi A. 1690. §. 26.
(4) Differt. Phys. V. de Temp. Ann. Salub. §. 8. 9.
(5) C. Celsus L. I. C. X. Verulamius Hist. Vent. qual. n. 25.
(6) PAVLVS V. PONT. MAX.
OPPIDVM AQVARVM PENVRIA
ET NOXIA E TVRNI LACV ASPIRATIONE
INFREQVENSIVS
AQVA TERSIO AB HINC MILIARIO
DERIVATA ET LACV EXSICCATO
SALVBRIVS LÆTIVSQVE REDDIDIT
ANNO DOM. MDCXI. PONT. SVI VII.

ctione. In Romana legitur historia, stagna in juncetis, atque lacunis, lutosis, cænosisque locis, tam intus, quam extra Romuli sulcum, & potissimum extensam paludem, quæ inter Aventinum, Palatinum, & Tarpejum collem existebat, eratque locus iste ob stativas aquas a reliqua Urbe disclusus, perniciosissima primis Accolis, suisque posteris fuisse in æstate ob malignas eorumdem evaporationes. Hæc palus tam late patens, ac pestifera, ad cujus transitum, ut refert *Tibullus* (1), necesse erat linter, *Ovidii* dictu (2), a Tarquinii Prisci solertia fuit exsiccata, pariterque idem Romanorum Rex cloacarum emissaria adaperuit in Tybere. Habemus in historiis quam plurimas paludosas terras diversis fuisse temporibus a Romanis dissiccatas. Scaurus enim Consul quamdam prope Padum siccam reddidit paludem, per quam dum transiret Hannibal, quum Hetruriam petiisset, difficillimo itinere usus est (3), fossis navigabilibus eas siccasse a Placentia ad Parmam usque ductis (4). Marcus Curius Dentatus Reatinæ paludis A. U. C. 484. exsiccationi incubuit (5). Primis illis Romanæ Reipublicæ temporibus nempe ab

(1) L. II. Eleg. III. dis. 17.
(2) Fastor. L. IV.
(3) Livins Lib. XXII.
(4) Strabo Geog. Lib. V.
(5) Cicero ad Attic. Ep. 14. Lib. IV. vide Phil. Campanelli diss. de Allu. & Palud. & Pasq. &c.

ab A. U. C. 290. ad 490., ante quam paluſtribus aquis daretur curſus, ut ex *Livio* collegit *Cagnatus* (1) vicies, & bis gravibus epidemicis conſtitutionibus Urbs obnoxia fuit. Temporis decurſu dum a diro immanique Gothorum furore Alarici, Vitigii, Totilæque ætate (2), & a Longobardis ſub Aſtulpho, dein Ludovico II. Galliarum Rege, & tandem a Saracenis Roma oppreſſa, ac devaſtata, aquæ e terra ſurgentes, atque pluviales paulatim in paludem mutari cæperunt, & ob perplurimorum aqueductuum devaſtationem, quas Romana munificentia conſtruxerat, Romuleus ager in paludem eſt converſus. Cum autem nullus exitus hiſce aquis ob Civium inteſtinas factiones daretur, eorum lethali aſpiratione (3) immane, ac incredibile Urbi exitium attulerunt. *Julius Frontinus* (4) curator aquarum a Nerva Imperatore creatus novem aquarum venas per aquæductus Romam delatas fuiſſe connummeravit, inter quas vivente *Poggio Bartolino*, ac ſedente Martino V. ſola aqua virgo in Urbem ingrediebatur.

§. V. Quam pernicioſæ aquæ ſtativæ ſint, ex dictis (§. III. IV.) jam patet, & ex ſequentibus

(1) De Salub. Rom. aeris.

(2) Muratori Annal. d'Italia Tom. III.

(3) Lanciſius loc. cit.

(4) Ut ipſe refert in Lib. de Aqueduct. Art. 102. & Muratori Theſaur. Inſcr. Tom. 7. pag. 447.

tibus summopere comprobabitur. Quinque epidemicas constitutiones ab his aquis productas exposuit *Lancisius* (1), inter quas Romanam anno 1695. calamitosissimam a continuis pluviis, Tyberis alluvionibus, stagnantibusque aquis in molæ Adrianæ fossis causatam. Non absimilem in Cælio colle a stagnis productam præscripsit *Panarolus* (2), aliasque in diversis Urbis regionibus *Petronius* (3), *Cagnatus* (4), *Donius* (5) tradiderunt. *Pringle* (6) in Holandia, Mutinæ *Ramazzinus* (7) observarunt. Multis endemicis infirmitatibus subjecta est Zelandia (8), quia ex orientali ore a paludosis, & limosis Scaldii ripis cingitur. Inter alios morbos regnant in æstate (9) febres intermittentes malæ indolis, putridæ continuæ in ardentes degenerantes, quæ febres quamquam typum varient, nihilo tamen minus ejusdem naturæ sunt, atque ex iisdem derivantur causis, & revera tam continua, quam ardens febris, ut plurimum in regularem periodum febrem determinant. Similes febres Romæ a Tyberis allu-

(1) Loc. cit. Lib.II.
(2) Differt. de Aere Cælimontana.
(3) De Victu Rom. Lib. I. Cap.III. & XIV.
(4) De Tyb. Inund. Med. disput. ad Clem.VIII.
(5) Loc. cit.
(6) Loc. cit. Par.I.
(7) In Mutinensi Constit. ann. 1690.
(8) Pringle loc. cit.
(9) Idem loc. cit.

alluvione (§. XV.), & in illa Ungariæ parte, quæ ab Iſtro, & Dravo alluitur, ſemper epidemicæ exoriuntur (1). Codunia Civitas in Dania humili paludoſoque loco ſita eſt, ideoque anno 1652. poſt extra modum calidam, ſiccamque æſtivam tempeſtatem febribus male indolis cives correpti fuere (2). Idem anno 1669. Lugduni Batavorum accidit: ita quoque Sardinea multis morbis ſubjecta, & præſertim febris intemperiei (3). Obſervavit *Proſper Alpinus* (4) Alexandriæ Ægypti urbis ad Nilum autumnali tempore febribus epidemicis peſtilentialibus a putridis corrupti Nili ſtagnantium aquarum effluviis productis, incolas ſubjectos eſſe, quod flumen poſt agrorum alluvionem, dum recedit, putridarum paludum, ſordiumque plurimorum inſectorum, & fœtentium cadaverum repletas relinquens ripas, & arva, unde veneficis aſpirationibus finitimorum locorum aerem inquinant, qua de cauſa in Africa peſtilentiæ tam frequentes evadunt; uti dum multa putredini ſubjecta corpora per maris fluxum projiciuntur ad littora, quæ ſabulo, dum mare recedit, infixa remanent, facile in æſtate putreſcere ſolent;

(1) Sckenchius de morb. Ungar.

(2) Bartolinus Hiſt. Anat. Rat. Cent. II. Hiſt. 56.

(3) Aquenza de Feb. Intemp. Reg. Sardin.

(4) de Med. Ægypt. Lib. I. Cap. XV.

ficque mortuæ balenæ in littore, aut alio in loco exiftentis putridâ acrimoniâ molles folvantur partes, tunc putridiffima effluvia, quæ a corrupto exalantur corpore, atmofphæram fœdant. Idem accidit in calidiffima Æthiopia ob corrupta locuftarum fpolia: quapropter innumeræ epidemicæ infirmitates habent originem. *Alpinus* idem (1) obfervavit in Cairi canalibus ftagna omni anno variolas confluentes, malignas febres, putridas, meffentericas, menfibus Aprili, & Majo produxiffe, qui menfes ob meridionalium ventorum continuos influxus illis in regionibus calidiores evadunt.

§. VI. Romam, narrat *Cælius Aurelianus* juxta *Afclepiadem*, hujufmodi febribus effe fubjectam (§.V.), morbumque familiarem Civitatis hujus effe Hemitriteum, quem fæpe graffari vidit etiam *Galenus* (2) *C. Celfus* (3) *Baglivius* (4) uti, & *Nos* in æftatis fine, & autumno anni 1780. (5), quam febrem *horrificam* vocavit *Hippocrates* (6). Variæ exiftunt opiniones de ejus qualitate, tum apud pri-

(1) Loc. cit. Cap.XIV.

(2) De Temper. Lib. II. & Loc. Com. 25. de Morb. Temp. cir. fin.

(3) Lib.I. Cap.X. & L.III. Cap.VII.

(4) Prax. Med. Lib.I.C.IX. de Feb in Gen.

(5) Seq.noft.differt.de Morbis &c. §.XXIX.

(6) Epid. Lib.I. Ret.I.

priscos, tum apud nostræ ætatis Medicos. Febris hæc vere ex putridarum, & messentericarum genere est, difficilis cognitu, & curatu difficilior (1). Extra Italiam hemitriteus rarus est (2), sed in æstuosis Italiæ, atque Æthiopiæ regionibus familiaris (3). In Urbe frequens, & semper primarum viarum apparatus, & putris nimirum congesta cachochilia eandem febrim, aut parit, aut comitatur (4); ideoque semper gravissima, atque mortifera (5). Hæc autem quamvis sæpenumero sæviat in Urbe non vernacula, ac peculiaris dici debet, ut voluit *Petronius* (6); & *Lancisius* (7) asseruit, *Cagnatum*, qui diu medicinam Romæ fecit, febres ab *Asclepiade* descriptas sæpe observasse, nec omni voluisse tempore, nec singulis annis apparere, ut morbi vernaculi solent, & vulgares quidem, sed revera non vernaculas fuisse, judicasse; voluitque citatus *Lancisius* (8) non esse epidemicas, sed sporradicas a causis adventitiis, & a corruptis stagnorum, atque cænosorum locorum effluviis causatas: austris vehementibus

(1) Bagliv. loc. cit. & de Feb. Mal. & Mesent.

(2) Ballonius in Epid.

(3) Fontani in Schol. ad Dodonæ. De Semiter.

(4) Bagliv. loc. cit.

(5) Hipp. I. Epid. Com. III. ex Dureti Obs. Co. 122.

(6) Loc. cit. Lib. IV. Cap. I.

(7) De Nat. deq; advent. Rom. cœl. qual. Par. I. Cap. XVII. §. II.

(8) Loc. cit.

tibus diu flantibus ſporradicos morbos graſſari vidit Idem (1). Nam teſte experientia, nec omni fere tempore, nec ſingulis annis, ut morbi vernaculi, apparent. Non crebrius Romæ, quam alibi morbi epidemici ſæviunt, non tam aeris vitio cauſati, quam diverſis de cauſis, ut comprobavit *Cagnatus* (2). Idem dicendum de morbis aliis, qui licet frequenter Romæ graſſentur, non idcirco vernaculi, & peculiares dici debent: ideoque Romanum cœlum peſtilens habendum non erit (3), & præſertim in æſtate. Verum *Joannes Hieronymus Lapi* (4) contra vulgarem opinionem abunde demonſtravit aerem Romanum nullo modo eſſe impedimento, quin viatores ad Urbem accedant æſtivo tempore, eo quod inconſulto malignam hujus aeris qualitatem putaverint. Juxta varietatem temporum, variabilemque aeris mutationem loca etiam ſaluberrima certis quibuſdam morbis eſſe obnoxia voluerunt *Donius*, *&* *Lanciſius*. Aſſeruit *Boerhaavius* (5) cœlum, anni tempeſtatem, ſolum, lacus, paludes, flumina, vapores, exhalationes, metheoras, aerem ita permutare, ut varios producat morbos, non tam pen-

(1) De Nox. palud.effl.P.I. Cap.IV. §.IX.
(2) Loc. cit.
(3) Ibidem.
(4) Contro la volg. opin. di non potere &c.
(5) Inſt. Med. §. 752.

pendentes ex ipsa aeris indole, ejusve dotibus, qualitatibusque, quam ex natura, & efficacia admixti. Peculiaribus subjiciuntur morbis cunctæ Civitates, atque regiones (1), a climatis aeris, situs varietate, causisque adventitiis productis. Furius Camillus dum Populum ad Gallos pellendos e Capitolio obsidione cincto hortabatur, ut narrat *Livius*, Romam vocavit ambitum salubrium collium, & *Strabo* illustris Tiberii ætate geographus omne latium esse ferax asseruit exceptis palustribus locis.

§. VII. Palustre cœlum solidorum, fluidorumque motum retardat, corporis meatus obstruit, perspirationem impedit (2), cruoris temperaturam corrumpit, unde sanguis, aliorumque humorum indoles in colore pallido, flavescente statim manifestatur. Paludum, lacuumque habitatores *ex Hippocrate* (3) facile hepatici, & splenetici evadunt; voluitque idem hujusmodi homines sanguinis crassitiei, hydropi, pulmonum morbis, tumoribus, intermittentibus febribus subjectos esse, unde breviffimam ducunt vitam; lingua in his, & fauces aridæ apparent, pustularum dein nigredo per epidermidem vagantium, torpor ad motus, mœstitia, nausea, vomitus, diarrhæa, rigores, abdominabiles tensiones, anxietas, atque

(1) Donius loc. cit.
(2) Sanctorius Alph. 469.
(3) De Aere Loc. & Aq. Cap. 55.

atque delirium. Passim *ex Magni Hippocratis* operibus colligitur, unde morbosa miasmata, putridaque effluvia in corpus subeant humanum; per cutis nempe spiracula (1), per nares, aures intra cranium in cerebrum (2), per os in pulmones (3), per œsophagum in ventriculum, & intestina cum cibo, potuque (4).

§. VIII. Inter cronicos affectus, per quos paludum accolæ frequenter affliguntur, scorbutus recensetur, cujus symptomata recte correspondent scorbuto marino, de cujus natura, & experimentis vide *Pringle* (5), *Boerhaavium* (6), *Van-Swieten* (7), *Addington* (8), *Eugalenum* (9), qui diu in Embden Civitate Phrygiæ orientalis ad maris littora in loco humili, & paludoso sita Medicinam professus est. Caidnæi orientales, Scitiæ populi gingivarum laborant morbis ob vehementes calores, vaporesque palustres; ideoque salem in ore assidue gestant (10); nec non scorbuto subji-

(1) IV. Epid. Sect.III.
(2) De morb. sacr. n.17.
(3) De Flat. num.6.
(4) Loc. cit. num.9.
(5) Loc. cit. Par. III. & in Append. Mem. VII. Esper. 48.
(6) Aph. de Cog. & Cur. Morb. §.1150.
(7) Differ. delle mal. d'armata dello scorbuto.
(8) Saggio su lo scorbuto del mare. Essai sur les maladies, qui attaquent le plus communemant les gens de mer.
(9) Lib. de Morb. Scorb.
(10) Donius loc. cit.

ſubjiciuntur Brittanni, Batavi, Svevi, Danai, Novergii, Germani ſeptentrionales (1). Tam maris ſcorbutus, quam paluſtrium locorum a putrilaginoſa acrimonia proveniunt. Per ſcorbutum talis redditur ſanguis una cum aliis humoribus, ut ineptus ob ſuam ſpiſſitudinem ſit ad libere excurrendum per vaſa, & ob comitem acrimoniam erôdat loca, quibus inhæret, unde liveſcentes maculæ, & oris fœtens alitus, atque ſanguinis, fibrarumque reſolutio, ſymptomata, quæ huic morbo communia ſolent eſſe, quæque numquam ab eodem ſeparantur (2).

§. IX. Sicuti cuncti humores putrefactionis ope exiliores, meabilioreſque evadunt; ita eadem cauſa animalium ſolidæ partes laxantur, molliores que fiunt. Talis partium ſolidorum, fluidorumque ſtatus, occaſio eſſe videtur in infirmitatibus a fibris debilibus, & laxis provenientibus, cui in omnibus malignis febribus evenit, & in realibus marinis ſcorbuticis affectionibus, lociſque paludoſis, quæ certe a putrida cauſa habent originem; maleolentes cœnoſorum, ac paluſtrium locorum exhalationes, fluminum inundationes, annonæ caritas, olerum inopia, aliorumque vegetabilium ægeſtas, potus aquæ fœtentis ſtagnantis, & corruptæ, carnium, piſciumque ſalſorum uſus,

(1) Boerhaav. ibid. §. 1148. (2) Pringle ibidem.

usus, castrorum humilitas, & parum vento commotorum causa sunt scorbuti (1).

§. X. Humorum corruptionem, seu putrefactionem commendavit *Hippocrates*, eoque magis celebravit *Galenus*, & adhuc eo vehementius proposita hæc fuit, ac defensa a *Platero*, *Sennerto*, *Eugaleno*, *Sanctorio*, aliisque celeberrimis coetaneis viris. Æstivi, & autumnales morbi, quo tempore laxiores sunt fibræ, ob adauctam perspirationem, fluidi magis rarefacti, & ad corruptionem, putrefactionemque proclives, si perspiratio impediatur, aut aliqua excretio a natura statuta versus corporis periferiam intercipiatur expulsio, nec non putridarum sanguinis mollecularum, tunc originem habet febris epidemica, quæ juxta diversam humorum sedem, eorum acrimoniam, aut aliam eorumdem dispositionem cum typo remittentium, aut intermittentium manifestabitur (2). Si parcior erit perspiratio, tunc orta putredine observabitur febris (3). In cœnoso aere perspirationem prohiberi, fibras laxari, putrefactionem oriri, & in autumno corporis pondus augeri existimavit *Sanctorius* (4), quod si salubrem excedat latitudinem fieri tertianas, seu alias putri-

(1) Idem loc. cit.

(2) Ibidem.

(3) Boerhaav. Instit. Med. §. 778. Sanctor. Med. Stat. Sect. II. Aph. 33.

(4) Sect. I. Aph. 8. Ibid.

putridas voluit idem . *Hippocrates* hujus indolis infirmitates ex bilis redundantia cenſuit eſſe repetendas: alii vero ex corruptione ejuſdem; unde iſtæ febres ſub bilioſarum nomine veniunt, quæ hodiernis noſtris putridis correſpondent; ita vocantur, quia corrupta bilis maxima ex parte hujuſce infirmitatis eſt cauſa : quæ febres a *Tiſſot* bilioſæ appellantur, a *Baglivio*, & *Burchard* meſſentericæ, a *Lanciſio*, & *Pringle* caſtrenſes ; a gaſtricorum, bilioſorumque humorum putrida corruptela pendent, quæ ſummopere vires debilitant, quorum deſtructio eſt realis ſymptomatum cauſa . Subſtantiæ omnes, citius, vel ſerius corrumpuntur juxta diverſam aeris impreſſionem, atque cohærentiam ; bilis autem corruptio eſt ſollicita, ſed non tam gravis, ac fœtens, ut illa ſanguinis, aut fibroſarum corporis partium (1). Refert modo citatus *Pringle* (2) excrementorum diſſenticorum putrida effluvia, non ſolum pollere vi ſeſe communicandi, ſed noſocomicam malignam febrem (3) pariter producendi.

§. XI. Febres generice loquendo, quæ a paluſtribus locis oriuntur, variæ ſunt, interdum intermittentes in continuas vergentes, variis

(1) Pringle ibid. in Apend. Mem. VII. Eſper. 42.

(2) Loc. cit. Par. I. Cap. III.

(3) Vid. Opuſc. Anom. Auct. de Feb. Noſoc. Mediolani Typ. imp. an. 1779.

variis stipatæ perniciosis symptomatibus, quæ febres ab *Hippocrate*, *&* *Galeno* (1) morbi vulgares, & epidemici regionis, regionales, & endemici vocantur. In intermittentibus color subflavus, capitis gravedo, nausea, vomitus biliosorum humorum apparet, sed adnotantibus *Lancisio* (2), & *Pringle* (3) una cum minutissimis vermibus, calor, ingensque sitis in primis febrium periodis sæpenumero accedit: effuso sudore intermittunt, urinæ croceæ, subjugales, quinta die orto rigore cum permolesta præcordiorum anxietate, atque virium jactura in continuas vergebant, lingua sublivida, arida, hipocondriorum tensio, sopor, delirium superveniebat. Interdum in malignas desinunt, quas variis nominibus appellavit *Baglivius* (4). Livescentes maculas in cute, cardialgiam, pulsus varios, parvos, inæquales, tendinosos subsultus, extremorum perfrigerationem, faciem hippocraticam, frequentes lipotimias, dyssenterias, ex alvo lumbricos, algidum sudorem, parotides hujusmodi febribus accedere solent, quæ febres illis lentis, & nervosis correspondent ab *Huxham* observatis (5).

§. XII. Fe-

(1) Lib. I. Epid. in III. de Morb. Acut.

(2) De Nox. Palud. effluv. Cap. IV. de Syl. Cister.

(3) L. C. Par. I. Cap. IV. §. I.

(4) Loc. cit. de Feb. Mal. & Mesent.

(5) Lib. de Feb. C. VII.

§. XII. Febres naturæ putridæ iſtis in locis ortæ ut plurimum incipiunt continuarum typo, ſed poſt quam aliquibus diebus intermiſerint in continuas putridæ, ac malignæ indolis iterum convertuntur: accedente deinde hyemali tempeſtate in regulares plerumque periodicas febres commutantur. Frequentes recidivæ viſcerum obſtructiones pariunt, in ictèrum, hydropem, tympanitidem degenerantes, & hoc in caſu corticis peruviani uſus damnoſus eſt (1). Continui dimanant e corpore ſudores, & hoc pendere videtur a diſſoluti cruoris ſtatu, & a nimia fibrarum laxitate. Quando abundans eſt ſudor, atque criticus putridæ humorum particulæ, aut omnino, aut aliqua ex parte expelluntur e corpore; hinc febres, aut plane debellantur, aut in intermittentes deſinunt.

§. XIII. Symptomata vero, quæ in continuis manifeſtantur febribus, ut plurimum ſunt parva oripilatio, magnus, graviſque capitis dolor, animi, viriumque ſumma proſtratio, inapetentia, oris amarities, lingua alba, arida, flava interdum, interdum liveſcens, dentes luridi, halitus graveolens, vomendi conatus, interdum vomitus, æſtus ingens, anxietas circa præcordia, pulſus varii, peticulæ rubræ,

 live-

(1) Pringle loc. cit. Par. III. Cap. IV. §. II.

livescentes dein, sopor, vaniloquium, convulsiones, facies atro rubore suffusa, urinæ modo tenues, crudæ, subjugales modo, nigra, ac fœtens diarrhæa, ad vesperas exacerbationes, in glandulis sæpenumero apparent depositiones, uti ad aures in parotides, sub axillis, in inguinibus, quæ facile in gangrænam evadunt. Tam leviter, lenique apparatu crebro incipiunt tales febres, ut vix infirmus se ægrotare primis diebus credat, unde semper subdolæ sunt. Certa prognosis assignari non potest; primis enim diebus pereunt nonnulli, alii liberi evadunt post multos dies, alii frequenter moriuntur in septimo, ac interdum in decimoquarto. Hæmorrhagiæ apparentes fere semper lethales sunt. Pulsus parum fortis, urinæ bene concoctæ cum separatione, aliqua tum animi, tum corporis promptitudo, caput non multum dolens, ac liberum, sine molestia, tepens sudor, æqualisque calor, signa sunt salutaria.

§. XIV. Ut hujusmodi febribus (§§.XI.XII. XIII.) habitatores liberentur, ac eorumdem servetur valetudo, utque aer purus a malignis stagnorum evaporationibus haud inficeretur, Majores nostri tot sylvas conseruerunt, sanctèque servarunt, quot erant palustria loca; ideoque falsis Diis sacra faciebant, templa ædificabant, sacerdotes instituebant, eorum denique cura

Consu-

Consulibus commendabatur (1): erat autem detestandum, ac prorsus sacrilegum facinus apud eosdem sacras sylvas cædere. Sylvæ melius, quam colles a noxiis paludum effluviis, perniciosisque ventis finitima loca, & adversus præsertim maleficos austrorum impetus, ventorumque maritimorum oppida, Urbesque tuentur. *Hippocrates* Græcos a peste præservavit vias artificiose obturando, per quas ab Illiria pestilentiales venti adferebantur ad Græciam (2). *Empedoclem*, legitur in *Plutarco* (3), obturato montis hiatu, ubi gravis, atque insalubris in planitiem spirabat auster, pestem illa regione exclusisse. Ea de re ubi insidunt pontinæ paludes inter Pœmetiam, & Tyrreni littoralem ad meridianam plagam, lucus, & templum, in quo Dea Feronia colebatur, extabat (4). Hic lutus maximo erat usui illi Urbi ad halitus vertendos maris (5). Quantam enim aeris insalubritatem attulerit, omnes noscunt, excisio vastissimi nemoris facta sedente Gregorio XIII. ad maris littora, quod meridiem spectat, adeo constat, ut id ab antiquis ad ventorum noxios impetus arcendos poneretur;

(1) Sveton. in Vita Cæsar. Cap. XIX. Virg. Egl. IV. vers. 3.

(2) Boerhav. prælect. Accad. §. 753.

(3) Card. Corradinus vet. Lat. prof. L. III. Cap. IV. Virg. Æn. L. VII. v. 800.

(4) Lancisius loc. cit.

(5) De Curios. in init. T. II.

tur; aliud ſub Clemente XIII. ad littoralem Neptuni oram. Inter cætera, quæ maxime curæ fuerunt Romanis, fuit illa, ut apud Ægyptios mortuorum cadavera comburere, quæ combuſtio intra Urbis mœnia fieri prohibebatur, ut eruitur ex legibus XII. tabularum: *Hominem mortuum in Urbe, neve ſepellito, neve urito* (1), & ſtatutum fuit, ut interemptorum ſepulchra in quibuſdam ab Urbe diſſitis locis extruerentur, inter quæ Appia via valde celebris evaſit; ut putrida cadaverum effluvia civium valetudini non fierent pernicioſa. *Salier* Mathematicæ Profeſſor in Samarobriga civitate de origine, & cauſis multorum epidemicorum recurrentium morborum memoriam edidit (2), qui ſæpe ſæpius floridas, populataſque Urbes invadunt. Ea in ſententia idem fuit, ut tribuerit, origines, & iſtorum morborum rudimenta exhalationibus, quæ e Cemeteriis intra Urbium mœnia poſitis evaporantur, atque per aerem diſſipantur, e templis, ubi mortuorum humantur ſpolia, latrinis, lociſque aliis cœnoſis, Noſocomiis, carceribus &c., in quibus aer ſtagnando corrumpitur, unde infirmitates fere innumerabiles recurrere videntur, ut modo laudatus auctor plurimis

(1) Tab. X. de Jure Sacro vid. Pand. Juſtin. Tom. II. & Garavina Origin. Juris Tom. I. Lib. II. Tab. cit.

(2) Giornale Enciclop. vid. Ontol. Rom. T. VII. n. III.

rimis confirmavit obſervationibus, methodumque ad præcavendas hujuſmodi aeris infectiones expoſuit.

§. XV. Febres autem illæ, quæ a Tyberis alluvione derivantur, putridæ, malignæque ſunt, & fere ſemper epidemicæ (§. V.), valde graves, & perniciofæ (1). Ex Tyberis inundatione adventitiam aeris inſalubritatem revera naſci, eamque peculiari diligentia vitari poſſe oſtendit *Lanciſius* (2), voluitque idem non ab aeris vitio timendos eſſe morbos, ſed ab exundatione per ſe naſci poſſe. Non deſunt hiſtoriæ, quæ inummerabiles peſtilentias poſt maximas Tyberis alluviones exortas tradunt. Tyberis inundationes juxta *Plinium* a Priſcis Romanis ſemper maliominis habitæ fuerunt. Inter altas memorabiliores inundationes fuit illa Conſulibus Cn. Cornelio Lentulo, & P. Ælio Peto, adeo ut apollinares ludi circo inundato extra portam Colliniam ad Erycinæ Veneris ædes parati ſint (3); nec non illa L. Quintio, & Q. Minutio Conſulibus, ut duo Urbis pontes, ædificiaque multa potiſſimum circa portam Flumentanam funditus everſa ſint cum maximo civium detrimento (4).

C 3 Nec

(1) Bagliv. loc. cit., & Bonini del Tevere Incantato Lib. V. Cap. VIII.

(2) De Nativ. deque Advent. &c. Par. II. Cap. X.

(3) Livius Decad. III. L. V.

(4) Idem Decad. IV Lib. V.

Nec prætereunda est illa, quæ Deorum ira ob infamem Gabinii absolutionem a Populo tributa fuit, postqnam idem temere religionem violaverat, sibilinosque libros spreverat A. U. C. 699. Consulibus L. Domitio Ahenobarbo, & A. Claudio Pulchro, quæ inundatio, inter multa alia damna multas Urbis ædes funditus evertit, & Crassipedis Ciceronis generi viridaria devastavit, maximamque Populo attulit desolationem (1). Decies, & bis Campus Martius, & Romæ planities alluvionibus fuere subjecta ob copiosas, diruptasque pluvias Consulibus Messala Fulvio, & Enio Mallio (2); & Q. Fabbi M. IV., & M. Marcelli III. Consulatu ob copiosas aquas, ingentesque nives Tyber Romam summopere inundavit magno cum hominum, pecudum, ædificiorumque detrimento (3). Augusti ætate (4) vestæ Templum, Numæque Pompilii ædes devastavit. Aliæ multæ Tyberii, Ottonis, Nervæ, Antonini tempore inundationes fuerunt, & ante istum imperante Trajano una cum aliis multis infortuniis Urbs afflicta fuit, quibus magna providentia, charitate, atque sollicitudine ad suorum civium incolumitatem servandam consuluit,

(1) Conyers Meiddleton Stor. della Vita di Cicerone Tom. II, pag. 463.

(2) Livius Dec. IV. L.VIII.

(3) Idem Dec.III. L.IV.

(4) Oratius Car. L.I. Od.II.

luit, uti verus Patriæ Parens (1). Narrat *Joannes Diaconus* (2) Tyberim ex alveo suo egressum tantum excrevisse, ut supra Urbis mænia influeret, ac ideo pestilentia subsecuta fuit, quæ Pelagium Papam I. e vita eripuit, atque in reliquum defæviit populum, ut subtractis habitatoribus Roma pene solitaria remanserit. Non absimilis fuit illa Mauritii Augusti tempore anno 586. Aliæ multæ in posteriorum annorum historiis leguntur, inter quas memorabiles sunt illæ sub Alexandro VI. & major sedente Clemente VII., quæ primam medietatis unius hastæ altitudinem superavit, ut ex impositis signis in turri molis Adriani videtur. Notatu dignæ existunt adhuc sub Paulo IV. & Clementi VIII. cujus alluvionis signa variis in locis Urbis nostris temporibus observantur (3).

§. XVI. Quamvis autem veteres Romani ad Tyberis curam semper intenderent (4), inter quos Tarquinius Priscus (5); Tiberii tamen ætate (6) Populus ob innummerabilia damna à maxima Tyberis inundatione allata timore perculsus Sibillinos libros in capitolio

 ser-

(1) Plinius in Epist.
(2) In Vita S. Greg. Mag.
(3) Bonini loc. cit. Lib. I. Cap. VIII. XIII. Kal. Martii 1783. Tyberis summopere turgescens, ex alveo suo egressus, varia Urbis loca inundavit.
(4) Idem L. C. L. II. L. III.
(5) Idem Lib. III. C. VI.
(6) Tacitus in Tiberio.

servatos Quirites consulere coegit, exquo factum est, ut Imperator, *Dionis* dictu, statuerit, ut quinque ex PP. CC. consessu nomina sorti ducerentur, qui ad majorem Tyberis curam omnino invigilarent, non ad tollendas Tyberis exundationes, sed saltem, ut scripsit *Tacitus* (1) ad eas moderandas, vel ad eas coercendas, ut *Svetonius* (2). Maximam adhuc curam Tyberis ultimis habuerunt temporibus Summi Pontifices Leo X. & Pius V.

§. XVII. Quatuor sunt potissimum causæ, per quas fit alluvio (3), prima necessaria est, videlicet a copiosis continuisque pluviis, tres aliæ sunt concurrentes, mare nempe, ventus contrarius, & fluminis situs, ommissis aliis accidentalibus causis, quibus adde nivium solutionem.

§. XVIII. Longa alluvionis mora quamdam causat depositionem argillosæ, seu sabulosæ substantiæ (4), crassæ, tenacis, & leni terreo-muccosæ (5) in subterraneis præsertim ædificiorum una cum multorum insectorum copia, pisciumque cadaveribus, & ovulis, quorum corruptione contaminato aere populares quam plurimi contagiosi morbi Romæ origi-

(1) L.C. (2) In vit.Aug.
(3) Bacci Lib. III. del Tevere, & de Termis, cujus Tit. Inund. Tyb.
(4) Petronius de Aq.Tyber. ad Julium III. L.I. C.III.
(5) Lancisius de Nativis &c. Par.II. Cap.IX.

riginem habent (§. XV.), & præsertim in humilium regionum locis, quas febres castrenses appellavit *Lancisius* (1). Inter futuræ pestis indicia fluminis hujus alluviones referendas esse voluit *Cagnatus* (2), & ab humiditate potissimum ædium infernarum, quæ brevi, & tam faciliter exsiccari non valeat: unde ex eodem acutæ diuturnæ febres, duplices tertianæ cum exanthematibus, phrænitides, lethargici affectus, comitiales morbi, anginæ, apoplexiæ, variolæ &c. exoriuntur. Mala hæc in æstate magis sunt, quam in vere expectanda ob ingentes æstivos calores, qui sunt in causa, cur humores putrefiant.

§. XIX. Quantam enim utilitatem cujuscumque generis stagni ad præcavendos morbos exsiccatio afferre queat, fusius jam probavimus; multisque ex historiis confirmatur. Refert *Penus Salius* (3), quod postquam fossæ corruptis stagnantibus aquis repletæ, exsiccatæ fuere, quæ prope patriæ mænia existebant, cives a pestilentialibus febribus, quæ circa æstatis finem omni plane anno grassabantur, feliciter liberati sunt. *M. Vetruvius* (4) cum Salapiam ad lacum sitam quatuormillia passuum ab eo loco Salapinos transtulisset cives, illos annuali

(1) De Nox. Pal. effluv.

(2) De Tyber. Inund. Med. disp. ad Clem. VIII.

(3) De Feb. Pest. Cap. XX.

(4) Loc. cit. Lib. I. Cap. IV. in fine.

li peste liberavit; nullumque validius remedium fore cum *Hippocrate*, & *Galeno*, C. *Celsus* (1) asseruit, quam fugam. Constat ex Historiis Romanos multoties coactos fuisse ob maleficas vicinarum paludum exhalationes castra permutare; Urbemque exsiccatis stagnis a multis epidemicis morbis fuisse liberatam. Cursius cum videret quantum suis civibus damnum foetentis paludis externè propinquitas in ipsa afferret Urbe, assiduas producens epidemias, uti etiam internè frequentes, & corruptas sordes observaret, ita sedulo, atque consulto illam exsiccari curavit, ut per quosdam novos ab ipso inventos aqueductus transmitteret, & sic plane Romam ab his infirmitatibus liberaverit; ideoque quod de voragine narratur arcanum est (2). Pisauri aer exhaustis lacunis a Francisco I. Urbini duce anno 1515. salubris redactus est (3). Holandiæ cœlum demptis paludibus *Polders*, & Galliæ dato per canales stativis aquis cursu aer saluberrimus, uberrimique campi evaserunt (4). Clemens Septimus Laureti aeris bonificationi incubuit stagnantium aquarum exsiccatione, sylvarum-

que

(1) Lib.I. Cap.I.

(2) Pringle loc. cit.

(3) Amati Lusit.Cent.Med. V. Cur.67. Joann. Colle Consl.III. pag.200.

(4) Emerico Bolognini Memor. dell'antico, e presente stato delle paludi Pont. nella Prefaz.

que recisione, quæ hanc circumdabant Urbem, quod opus Pius V. continuavit. Idem, Clemens XI. in exsiccanda nempe palude in celimontana valle exorta peregit (1). Arefactis lacunis, penitus Balneorigensis epidemia anno 1707. extincta remansit (2). Brundusii cives jam deperditam aeris salubritatem iterum acquisiverunt; postquam Ferdinandus IV. utriusque Siciliæ Rex, ut trium fœtentium paludum aquis in Brundusii portu, olim apud priscos Romanos celeberrimo, daretur cursus, canalem adaperuit cura celebris mathematici *Viti Caravelli*, & machinarii Æquitis *Andreæ Pigonati* (3): hujusmodi enim paludes a ruderibus ejusdem antiqui portus, & ab algis, quarum Adriaticum mare est abundantissimum habebant originem.

§. XX. Terra, ubi insidebant paludes, omnibus telluribus færacior evadit, unde apud Græcos illud vulgare excurrebat adagium: *Paludes emere oportet*: Refert *Svetonius* (4) postquam M. Antonium, & Cleopatram debellasset Augustus cum Ægyptum ob Nili alluvionem accessu difficilem, ac paludibus penitus invium ostendisset, fossas multo limo jam clau-

(1) Lancisius de Nox. Pal. effl. Lib.I. Par.II. Cap.II.

(2) Idem loc. cit. Lib. II, Epid.V. C.IX. §.I.

(3) Pigonati Riaprimento del Porto di Brindesi.

(4) In Vit. Cæsar. Augusti Cap.XVIII.

clausas militum labore ita patefecit, ut copiosiorem Urbis annonam effecerit. Idem in præsens in illa parte, ubi pontinarum paludum stagnantes aquæ exsiccatæ sunt, observatum volumus, quæ pars sane ubertosa, & nimis ferax reperta est.

§. XXI. Pontina Palus a Volscorum Urbe Poemetia dicta (1), palus quoque Volscorum nuncupata in Latio, seu potius in agro Romano inter Appii forum, Terracinam, & Circæjos, adeo late extendebatur olim, ut illam viginti tres Urbes *ex Plinio* (2) circumsederent, in quibus Poemetia erat, sedesque latronum dein evasit (3). Existimarunt Romani pontinum agrum totam illam esse planitiem, quæ Terracinam inter, Privernum, Circæjum, Antium, Coram, & Villitras (4). Triginta circiter milliaria habebat longitudinem, latitudinem vero octo circiter millia (5). Labitur in hanc paludem parvus fluvius Nymphæus, qui apud Circæos post Asturam, ubi Cicero (6) villam marittimam habuit, & apud fossam novam fluit (7): hujusmodi Ciceronis locus memorabilis evasit ob prædicti Romanæ eloquentiæ Principis cædem.

(1) Strabo Lib.V.
(2) Lib.III. Cap.V.
(3) Idem Lib.II. Cap.III.
(4) Corradinus L.cit. L.II. Cap.XVI.
(5) Donius loc. cit.
(6) Cicero ad Attic. 12.20.
(7) Plinius Lib. III. Cap.V.

dem. Nympharum ædes supra prædictum amnem constitutas esse meminerunt *Svidius*, ac recensiores eruditi viri (1). Ulterius, fluvius Amessenus, qui ex agro Privernate haud procul a Terracina, & Circæis descendit; Oufens dein ita dictus ab Oufentina Tribu, & decemnovius quoque nuncupatus; quoniam decem, & novem mille passus delapsus (2) e radicibus montis Settimi scaturiens juxta Privernum fluit, marique Tyrreno excipitur apud Terracinam (3). Aliique etiam minores fluvii, parvique rivuli in paludem hanc excurrunt.

§. XXII. De harum paludum origine, atque renovatione post varias a multis diversis temporibus peractas exhaustiones multi multa dixere. Pontinas paludes volunt nonnulli ex occultis scaturientibus venis habuisse originem, & aquam cum exitum haudquaque haberet, ibi stagnasset. Sed demonstravit *Bolognini* (4) surgentes aquas in paludis centro non adesse: alii vero a pluvialibus aquis, vel fluminum inundationibus exortas esse sentiunt. Unicam esse causam, quæ temporis decursu inutiles tantas reddidit bonificationes, negligentiam nempe in custodiendis fluminum aggeribus *Mura-*

(1) Vuplius Vet. Lat. Prof. Tom. III. Lib.V. Cap.IV.

(2) Corradinus L.C. C.XV.

(3) Virgilius Æneid. L.VII. V.802.

(4) Loc. cit. Cap. IV. §.X.

Muratori (1) & *Bolognini* (2) demonſtrarunt, hinc paludes inde magis augeri conſpiciebantur. Utcumque autem res ſe habeat poſteriori ætate ex eorum fluminum oſtiis, limo, plantis junciſque agreſtibus, ibique ſtagnantibus aquis, lociſque congeſtitiis, palus mirum in modum excreſcere undequaque, & extendi cœpit.

§. XXIII. Pontinarum paludum aer ſemper fuit pernicioſus ob multiplicia morborum genera, qui in æſtate a corruptarum aquarum effluviis oriuntur, ut ſupra de aquis ſtativis generatim demonſtravimus, qualia loca multa reperiuntur in Italia calamitoſiſſima, atque æſtivo tempore lethalia: hujus generis eſt Adriatici maris hora ab Hiſtria ad Ravennam uſque ad mare infernum, ora Tuſciæ, & Latii (3). Serpentium, atque buffonium copia in agro Romano exiſtentia corruptas aquas tantum denotant, unde bene aſſeruit *Strabo* (4) omne Latium eſſe felix, omniumque rerum ferax, exceptis locis paluſtribus, atque morboſis, interque Ardeatinus ager inter Antium, & Lavinium uſque ad Poæmetiam, & Setini agri quædam, & circa Terracinam, & Circæjum; ideoque profluentes aquas exitum,

(1) Diſſer.XXI. Antic. d'Italia.

(2) Loc. cit. §.VIII.

(3) Donius de Reſt. ſalub. Agr. Rom.

(4) Lib.V. Geogr.

tum, neque per flumina, neque per fossas invenientes stando putrefieri, humoresque graves, & pestilentiales in his locis emittere voluit *Vitruvius* (1). Sævissima pestis a paludibus pontinis illata Volscis fuit, quæ neque apud Græcos, neque apud barbaras nationes fuisse narratur, nemini parcens, cujus cladis exitio satis subjectæ fuerunt Villitræ, quæ Urbs quanto antea frequens, tanto in posterum deserta visa est, ut vix decima pars incolarum post tam gravem remanserit pestilentiam (2).

§. XXIV. Sæpe a multis Pontinæ Paludes siccatæ fuerunt, ut nobis tradunt Historici, sed non penitus *Donii* & *Bolognini* dictu. Anno U. C. 442. has paludes omnium primus exsiccavit Appius Claudius (3), qui Appiam viam injecto silice fundavit, ab eoque Appiæ nomen accepit. Has dein a Cornelio Cetego Consule exaustas fuisse voluit *Livius* (4) A. U. C. 593. Quod Julius Cæsar, vel incepit, ut *Plutarcus* (5), vel destinavit, ut *Svetonius* (6) scripsit. *Dion* (7) autem hoc opus Cæsarem incepisse voluit. Augustus dein, demptis paludi-

(1) Archir. Lib. I. Cap. IV.
(2) Dionys. Antiq. Rom. L. VII. Donius L. C. Kircher. Lib. IV. Cap. III.
(3) Corrad. loc. cit, Lib. II. Cap. XVI.
(4) Lib. XLVI.
(5) In ejus vita.
(6) In Vit. Cæsar. C. XXIV.
(7) Lib. XLIV.

ludibus, ad culturam redegit (1), viamque Appiam pene collapsam restituit, quæ antea a duobus fratribus Gracchiis, dein Julio Cæsare restaurata fuit, ut modo citati testantur Auctores. Trajanus exsiccationi incubuit, eamdemque viam restauravit (2), stravitque saxu quatrato, sumptu ingenti (3). Vespasianus refecit, Domitianus autem ornavit atque munivit, aliique Imperatores dein restituerunt atque restaurarunt (4). Tercentum & amplius annorum spatio has paludes siccatas mansisse, & Imperatores totam Pontini plani extensionem ab Augusto liberatore ab aquarum colluvie vindicatam possedisse ad Gratianum usque, memoriæ proditum est (5). Romani hisce temporibus summo studio agros, & flumina restaurarunt, servarunt, ac a virgultis herbis cannisque palustribus repurgarunt, effeceruntque, ut aquæ libero cursu fluerent in mare (6). Neglectis autem his curis paludes iterum videbantur extendi: ideoque Cæcilius Decius Patricius Romanus quatuorcentum annis post Trajani Imperium (7) sub Theodorico Gothorum Rege (8) circa annos Christi 480. hisce aquis inun-

(1) Donius ibid.
(2) Dion Lib.LXVIII.
(3) Plinius Lib.XXIV. Caput.IV.
(4) Corrad. loc. cit. C.XX.
(5) Idem loc.cit. Cap.XVI. & Bolognini loc. cit.
(6) Festus Lib.XVI.
(7) Bolog.L.C.P.I.C.II.§.9.
(8) Cassiod. L.II. Epist.33.

inundantibus cursum dedit liberum (1). Expulsis deinde Roma Gothis, ruptis, devastatisque in illa temporum perturbatione, atque depopulatione aquæductibus, fluminumque aggeribus, iterum pontinæ paludes in pristinum statum redactæ sunt. Sub tali alluvione agri pontini remanserunt, donec Bonifacius VIII. inter Romanos Pontifices primus agros a paludosis aquis inundatos siccavit, atque ad culturam redegit. Nymphæum amnem, fluvium S. Nicolai, aliumque Falconis per artefactam fossam duxit in cavatam Setinorum (2), in eam scilicet fossam, quam fecit Augustus, quamque longitudine, & latitudine ampliavit Nero (3). Quippe Nymphæi, & prædictorum fluminum aquæ, tunc breviori via per tres pontes a Trajano supra appiam viam constructos ad pontem Trovæ, & dein per alveum, quem Rium Martinum appellant, educebantur in mare (4). Defuncto Bonifacio, Pontificumque absentia septuaginta annorum spatio, qui Avenionem Cathedram Apostolicam detulerant, aquæ summopere extendi cæperunt, donec Martinus V. Nymphæo antiquum cursum restituit. Nicolaus V. dein exsiccare aggressus est (5). Calistus III., Pius II., Sixtus IV. o-

(1) Corrad.loc.cit.Cap.XV.
(2) Idem loc.cit.Cap.XVII.
(3) Idem loc. cit. Cap.XIV.
(4) Idem loc.cit. Cap.XVII.
(5) Donius de Rest.Sal.Agr. Rom.

opus, & alveos ab antiquis extructos restaurandos putarunt, unde multis constitutionibus in forma brevium Terracinæ, & Setinorum communitates ad inundantes aquas reparandas coegerunt, sed frustra; nam tales constitutiones non obtinuere, quod intendebant, eo quia exequutæ non fuerunt (1). Leo X. has paludes solemniter dono dedit primum Juliano, dein Laurentio de Medicis, qui in humilioribus locis, & mari propinquioribus exsiccationem peregit, ut apparet ex prædio, quod nuncupatur *di Gavotti*, & nostris hisce temporibus ab aquis adhuc liberum servatur. Domus autem Medicea septuaginta novem annorum spatio totius paludis absolutum habuit dominium (2). Sixtus autem V. harum paludum recuperavit dominationem, idemque opus frustra non suscepit, & viginti milliaria longitudinis, septemque latitudinis ad culturam reduxit, quo in opere biscenties impendit millia romanorum scutorum, testante *Angelo Rocca* (3). Præfatus Pontifex ad tanti operis curam Cardinalibus Montalto, Pallotta, & Pepoli usus est. Dum tam magnum peragebatur opus an. 1585. eò se contulit, Setiam petiit, dein in campo in palude sito, quem adhuc usque ad hodiernam

(1) Bolognini loc.cit. Cap. III. §. II.

(2) Idem loc. cit. §. III.

(3) P. Tempesti nella Vita di Sisto V. T. II. Lib.IV. §. 30.

nam diem vocant *il Padiglione di Sisto*, noctem transegit, loca lustravit, excavari mandavit, fossamque novam fieri jussit, quæ Sixti ab ejus nomine flumen dicitur, quam fossam putavit *Corradinus* (1) esse illam modo dictam ab Augusto factam. Instaurationes ab hoc Pontifice factæ, fuerunt prorsus inutiles, malæque inceptæ, ut *Castelli* (2) voluit, & inter tot, tantasque operationes tandem siccavit, sed cum recta exsiccatio non foret bene excogitata, ut voluit idem, ita defuncto Sixto, neglectoque negocio, aquæ in pristinum statum reversæ sunt. Urbanus VIII. qui jam factam propositionem ab Hollandiæ populis recusaverat ante an. 1637. siccandarum paludum facultatem concessit Cornelio Wit Batavo, suisque sociis, sed tale opus ob prædicti Wit directoris mortem inceptum non fuit (3). Innocentius X. anno 1648. eamdem facultatem Paulo Marcelli, aliisque ejus sociis tribuit. Jam opus erat susceptum cum oborta sociorum discordia tantam operationem iidem reliquerunt. Sub Alexandro VII. anno 1659. Nicolaus Vanderpellens hujusmodi bonificationem suscipere volebat, sed conditiones in tractatu immittendæ ab eodem nimis onerosæ existimatæ, fuerunt in causa, cur opus non susciperet. Cornelius Me-

(1) Loc. cit. Lib. II. C. XVI.
(2) Loc. cit.
(3) Bolognini loc. cit., & subseq. §§.

yer Batavus anno 1679. paludum planum in charta delineatum una cum pollicitatione dedit Innocentio XI., cujus petitio variis rationibus repulsa fuit. Interim aquæ summopere extendebantur, qua de causa Setini reclamarunt, ut Teppiæ torrens, aliaque fovea, quam vocant *il fosso de' Cappuccini*, per antiquos duceretur alveos, & Nymphæus aggeribus muniretur, donec exundantes aquæ per messagnarum prædium in Trovæ piscinam decurrerent. Sacra Congregatio Boni Regiminis annis 1693. & 1697. Nymphæi alveum dilatari, aggeribusque muniri edixit (1). Iterum cum Cornelio de Meyer tractatum a Congregatione aquarum abitum resumere studuit ann. 1699. Innocentius XII., & Princeps Livius Odescalchi exsiccationis provinciam accepit. Clemens XI. prædictum Principem, ut citius daret operam dissiccationi hortatus est, & Setiam misit Cardinalem Renatum Imperiali, qui mandavit, ut inter alia, quæ ab ipso agenda erant, possidentium sumptibus *Puzzæ* flumen aggeribus muniretur. Benedictus XIII. an. 1729. Romualdum Bertaglia, & Franciscum Rambetti Architectos, ad examinandas, exhauriendasque paludes misit; at anno sequenti prædictus Pontifex vita decessit, unde relictum fuit opus. Benedictus autem XIV. anno 1742. a

non-

(7) Corradini loc. cit.

nonnullis sociis multas accepit supplicationes, sed cum ii conditionibus satisfacere recusassent, relictæ sunt (1). Sub Clemente XIII. iterum eadem petitio in medium prodiit, quæ examinata, conclusa non fuit, quo tempore *Emericus Bolognini* Generalis marittimæ, & campaniæ Gubernator, paludum planum Angeli Sani S. P. Q. R. Geometræ opus, in accessu, quem ille fecit, incidere curavit, memoriamque pontinarum paludum antiqui, & præsentis status edidit (2). Tandem PIUS VI. P. O. M. Romanorum Consulum, Cæsarumque in animi magnitudine æmulator, cum post ab aliquibus Mathematicis de exsiccandis paludibus consilium haberet, eas anno 1778. exhaurire penitus aggressus est.

§. XXV. Ager ille, qui paludosus fit, in tres partes divisus est, ut ex earumdem planu supradicto anno impresso constat: in permanente nempe palude, in palude a quacumque pluvia inundata, & in palude a maximis exundata pluviis. Permanentis paludis longitudo, ut ex eodem plano patet, viginti duo circiter milliariorum, latitudo autem septem circiter, ad longitudinem usque viginti sex milliariorum, latitudinem vero decem, ab eo situ *fossa nova* dicto, ad Terracinæ nemora ab aquis pluvialibus augetur. Novus alveus, seu

(1) Bolognini loc. cit. (2) Loc. cit.

ſeu canalis PIUS a ſummi Pontificis nomine ita nuncupatus, qui omnium aquarum excipit exitus viginti duo milliariorum ſpatio a Turre, uti dicitur *Tre ponti* incipiens, ad mare uſque, & a præfata turri per viæ Appiæ longitudinem ad majorem pontem excurrit, aggeribus munitus. Alvei longitudo Forum Appium verſus eſt palmorum ſexaginta, palmorumque centum octaginta in Ouſente apud mare. Ad libellam compoſita declivitas pontini plani a turre trium Pontium ad mare quadraginta, & octo palmorum exiſtit, unde pro omni milliario duorum palmorum, & amplius habet declivium. Majorem pontem a fundamentis reſtituit PIUS SEXTUS, & flumen, cui nomen Amaſſenum antea libere pervagans campos inter ripas ſubter novum pontem percurrere coegit, ut ſe exoneret in mare, ubi inſculpta elegans intuetur lapidaria inſcriptio: *Viti Giovenazzi* opus, ſicque ab una pontis parte legitur.

§. XXVI.

PIUS SEXTUS PONT. MAX.
A FUNDAMENTIS RESTITUIT
ANNO CIƆIƆCCLXXX.
PONT. SUI V.

Ab altera.

Qua leni reſonans prius ſuſurro
Molli flumine ſeſe agebat Ouſens,

Nunc

§. XXVI. Sixti veſtigia ſequens PIUS VI. anno 1780. ſe contulit ad paludes, uti legitur in illa inſcriptione (1) rure Principis de Alteriis Civitatis Albani ſita, ubi Idem e paludibus rediens non multo temporis intervallo permanſit. Denuo Summus Pontifex ſecundum iter aggreſſus eſt anno 1781., & tertium anno 1783., obſervavit opus, bonificationes, omneſque peractas operationes comprobavit, inſpectoribus vero, atque operariis ad hujuſmodi perficiendam exſiccationem fuit incita-

Nunc rapax Amaſenus it, lubenſque
Vias dedidiciſſe ait priores,
Ut SEXTO gereret PIO jubenti
Morem; neu ſibi, ut ante, jure poſſet
Viator male dicere, aut colonus.

(1) Anno Salutis MDCCLXXX. XII. Calendas Majas:
Pomptina e regione SEXTUS Urbem
Dum redit PIUS, (hac enim æmulatus
Auguſtum quoque parte, ferre aratrum,
Quæ remos tulerant prius, paludes
Cogit Maximus, Optimuſque Princeps.)
Dignatus mihi Villulæ puſillæ eſt
Honori dare, tantus ipſe cum ſit,
Ut diverteret huc meridiatum
Parca ad lautia, ruſticumque tectum,
Pro quo Villula honore ego puſilla
Poſthac pluris ero mihi, atque Villas
Omnes vel minimo una provocabo.

Æmilius Hyeron. F. Alterius Familiæ Princeps, nomine ſuo, & ſuorum p.

mento. Multoties Messæ furni domi fastigium ascendit, videndi causa unico intuito totam paludum extensionem. Ea de re ad æternandam tanti Principis dignationem consonum erat, ut ad posterorum memoriam eo in loco celebris illa, quæ nunc inspicitur, poneretur inscriptio (1).

§. XXVII. Facile tandem erit latas has paludes exsiccatas conservare, at quædam, ut id obtineatur, necessario requiruntur. Primo cataractas auferendo, liberum aquis cursum præbendo: secundo majorum fluminum a plantis herbisque purgatorum curam habendo: tertio

(1) *Vilis, viator, usibusque vilibus*
Addicta sim licet, tamen contemnere
Cavebis, & putare me nihili casam.
Quid ita, rogabis? accipe: eloquar brevi.
Princeps, paterque maximus Patriæ PIUS,
Is, rem Latinam, quo regente, saecula
Redisse in aurum quisque pristinum videt,
Videt, reique gratulatur publicae,
Suæque privatim: ergo, ne sis nescius,
Is ter, quaterque superiore proxime
Anno subire limina haec, haec limina
Intra morari non gravatus tempore est
Aliquantulo, & prospicere summo e culmine
Pomptina qua secumque porrigit palus.
Quid plura? vidit, & probavit singula.
I nunc, viator, quo vocat te res tua,
Et sperne talem, si potes, posthac casam.
Anno MDCCLXXXI.

tertio fluminum aquas intra suas ripas conservando, ut scribit *Benedictus Castelli* Urbani VIII. Mathematicus (1). Id pauca fit impensa, ut idem auctor affirmat, maximamque eorum locorum incolis affert utilitatem, ob purum redditum aerem, omnibusque effluviis veneficis repurgatum (2).

(1) Consider. sopra la Bonif. delle Pal. Pont. vide Fid. Fortunati de Pont. Palud. Lib.I. Cap.V.

(2) De Palud. exsicc. temp. & Mod. vide Idem apud Baratt.Par.II. suæ Archit. L.IV. Cap.V. Aristot. Meteorol. L.I. Tex. 69. Cabeus Commen. ejusd. sup. ejusd. Tex. Blancatus in L. Arist. Math. Metheor. Tit. de Ter. Rotund. Guglielminus de Nat. Flum. Cap.VI. 16. Lancisius de Nox. Pal. Effluv. L.I. P.II. Cap.II. & III. Bolognini loc. cit. Bonini del Tevere incantato Lib. VI. Cap.VI.

PETRI ORLANDI
ROMANI

PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS

DISSERTATIO

PHYSICO-MEDICO-PRACTICA

DE MORBIS

AB ANNO CIↃIↃCCLXXVIII. AD CIↃIↃCCLXXXII.

ROMÆ OBSERVATIS

ROMÆ MDCCLXXXIII.
EX TYPOGRAPHIA JOANNIS ZEMPEL.
SUPERIORUM PERMISSU.

Utinam, ommissis theoreticis argumentis, solida observationum præcepta, & fidam rerum magistram experientiam sequi non erubescerent Clinici.

Anonimus Auctor de Febri Nosocomica Mediolani typ. imp. an. 1779. pag. 9.

DE MORBIS

AB ANNO CIↃIↃCCLXXVIII. AD CIↃIↃCCLXXXII.

ROMÆ OBSERVATIS

DISSERTATIO.

§. I. ANno 1779. Dissertationem edidimus, quæ de Morbis pectoris in illa hyemali tempestate grassantibus agebat; nunc eidem novis theoriis locupletatæ alios adjungimus Morbos, qui per totum hujus anni curriculum Romæ sunt dominati; brevi præmissa Morborum historia, qui in Urbe anno 1778. apparuere: dein subsequentes paucis alias exponemus ægritudines, aliaque peculiaria phænomena ad totum usque annum 1782.

De Infirmitatibus anni 1778.

§. II. Anno 1778. hyems pluviosa nimis fuit, ventoque subjecta, quo tempore quampluri-

plurimos pectoris morbos observavimus; pleuritides nempe, peripneumonias facile in suppurationem abeuntes, catharales fluxiones, febres periodicas pervicaces, messentericas, diarrheas, dissenterias, anginas, asthmata humoralia, hydropes &c. (1). Veris autem initium pluviosum fuit, & australe (2), quo tempore nonnullæ apparuerunt infirmitates, uti in prægressa hyeme fuerunt observatæ. Altera dein veris pars frigida; qua de causa tunc pleuritides symptomaticæ ab aliquibus Medicinæ Doctoribus, dictæ, biliosæ, & synocus pleuritica ab aliis, apparuere cum dolore punctorio aut in costis spuriis, aut in legitimis ad homoplatam respondente, quæ quidem maxime periculosæ fuerunt. Hujus generis morbi in algidis constitutionibus advertuntur, quæ a viscerum phlegmone, aut erysipelate suam trahunt originem (3); & rite correspondere vidimus cum illis sequenti anno 1779. dominantibus.

§. III. Æstatem habuimus valde calidam, & siccam, per quam regnarunt febres putridæ, coagulativæ periculosæ nimis, ac exitiales.

(1) Hippoc. Sect. III. Aph. XXII. & Differt. Nostr. de Morb. Pector. in hyeme 1779. Romæ obser. §.X. pag.17.

(2) Vid. Hippoc. Sect.III. Aph.V.

(3) Differt. citat. ibidem pag.18.

les. Per nimium enim calorem liquidissima e corpore dissipantur, & residua humorum massa densior evadit: ideoque ad morbosas concretiones redditur efficacissima. Inter obstructionis causas nimius adnumeratur calor, qui humores nostros valde coagulat, quia fluidorum nostrorum molleculas adunat, atque condensat: sicque illas reddit ineptas, ut per vasorum extremorum nimis angustorum meatus possit libere transire (1). Hæc humorum crassities non tantum a liquidissimæ partis dissipatione evenit; verum etiam a nimio calore, qui ad densitatem humores disponit, atque congerit. Febribus istis purgantium, aut blandorum emeticorum usu in morbi principio, juxta tamen diversas ægrotantium constitutiones, atque vires, aliqua sanguinis detractione dummodo necessaria fuerit, epispasticorum, & corticis peruviani usu, debito tempore, ac repetitis vicibus adhibito, fere omnes liberatos vidimus. Sub Autumnali autem initio multas quoque observavimus febres periodicas colliquativas valde periculosas, cum omnibus symptomatibus easdem concomitantibus. Optimum hoc in casu experti sumus præfatum corticem cum radicis valerianæ sylvestris, & Diascordii Fracastorii aliqua quantitate in scorsoneræ aqua per vices data, pro ordinario potu hordei

(1) Loc. cit. pag. 19.

dei decoctiones cum syrupo corticis citri, aut oximelle simplici constituimus; quæ febres per totum etiam autumnum una cum aliis acutissimis morbis perseverarunt (1).

De Morbis anni 1779.

§. IV. Anno autem 1779. hyems sicca nimis fuit, & frigus ingens borea flante cum nive, ac gelu quotidiano. Pluviæ a Kalendis Decembris anni modo elapsi ad junii usque numquam super terram cecidere, exceptis paucis diebus, quibus parum, aut nil pluviæ descendit (2); quo tempore multæ pleuritides, peripneumoniæ facile in gangrænam abeuntes, anginæ inflammatoriæ, humorales, & lymphaticæ, corizæ, tusses, reumatismi, convulsiones, colicæ, dissenteriæ, variolæ confluentes, similes illis anni 1772., grassatæ sunt, & quamplurimi hoc morbo correpti interierunt. Inter alias autem ægritudines nimiam cladem fecit symptomatica pleuritis, quæ facile in peripneumoniam degeneravit, desinitque sine prævia expectoratione in gangrænam, & quatuor diebus circiter perierunt: invadere tantum vidimus homines cachochimicos, debiles, biliosos, malepastos, pravisque

(1) Hippoc. Sect. III. Aph. IX.& Dissert.Nos.§.VIII. pag.20.

(2) Disser.cit, §.IX.pag.20.

que humoribus ſcatentes ; immunia autem erat bona , atque ſana temperamenta . Tales pleuritides ſimiles ſunt illis , quæ *a Lanciſio* (1) , *&* *Gagliardo* (2) anno 1709. deſcriptæ ſunt ; hyems quippe gravis nimis fuit , atque algida .

§. V. Hi pectoris morbi a nimia aeris frigidate , ac ſiccitate ex continuo boreæ flatu adaucti ſunt : nam inter alios recurrentes morbos , prædominantes extiterunt . Unde hujuſcemodi infirmitates epidemicæ reapſe non erant , ſed ſtationariæ , & intercurrentes, quia omni fere anno juxta diverſas aeris conſtitutiones nonnullæ apparere ſolent (3) . Quapropter immoderatam ſiccitatem , vel humiditatem nimiam uti ſanitati inimicam damnavit *Hippocrates* . In hyeme anni 1626. ob vehementes boreæ flatus multæ graves diſtillationes apparuerunt , quæ caput , & ſignanter fauces obſidebant (4) . Inter hybernos morbos pleuritidem , & peripneumoniam connumeravit *citatus Hippocrates* (5) , voluitque ex frequenti auſtralium , & aquilonarium ventorum tranſmutatione apparere (6) . Illas idem deſcri-

E pſit ,

(1) Hiſt. Rom. Epid. ann. 1708. & 1709.

(2) Relat. de'mali di petto &c.

(3) Diſſert. Noſtra §. XIII. pag. 25.

(4) Donius de reſt. ſalubr. agr. Rom.

(5) Sect.III. Aph.XXIII.

(6) Lib.IV. Epid. Sect. VIII.

psit, quas in Tarso ad æquinoctium usque perdurantes observavit (1).

§. VI. Hujusmodi algidissimæ hyemes, morbique pectoris prorsus novi non sunt, uti reperirur *in Hippocrate* (2), *Celso* (3), *Vallesio* (4), *Hollerio* (5), *Ballonio* (6) *&c.* Anno 1348. ut in nostra dissertatione de morbis pectoris exposuimus (7), teste *Andrea Galli*, apparuerunt, qui per totam undique terram grassabantur, atque quinque annorum spatio perdurarunt. Similes *Dodoneus* (8) annis 1557., & 1565. Romæ *Petronius* (9) 1562. uti *Cagnatus* (10), *&* *Marsianus* (11) anno 1570. Anno autem 1580. in Germania, & in Gallia *Forestus* (12), 1665. Lugduni *Sydenamius* (13), 1690. Mutinæ *Ramazzinus* (14), Romæ 1694. *Baglivius* (15), & iterum Romæ 1709. *Lancisius* (16) *&* *Gagliardus* (17) observarunt, fuitque hoc anno universæ pene Europæ communis

(1) Constitut.II.
(2) In Epid. Prænoct. de hum. de dieta de morb.
(3) Lib.II. Cap.I.
(4) In Hippoc. Comment.
(5) Lib. de obser. prop.13.
(6) Epid. Lib.I. & Ephe. Lib.II.
(7) §.IV. pag.11.
(8) In Lib. observ. Med.
(9) De Vict. Roman. Lib.I. Cap.V.
(10) De salub.Roman. aer.
(11) Hippoc. Com. de Loc. in Hom.
(12) Lib.VI. obser.3.
(13) Const. epid. an.1665.
(14) Const. epid. an.1690.
(15) De usu, & abus. Vessic. Cap.III.
(16) Ibidem.
(17) Ibid.

munis affectio. Methodus hujus curandi morbi in modo dicta constitutione anni 1709. inter Medicos diversa fuit: omnes autem in eo convenerunt, ut Roma a sordibus quam citissime expurgaretur (1), quod factum est maxima totius Urbis utilitate; quam utilitatem adhuc in constitutione anni 1779. experti sumus ob vigilantiam, & solertiam viarum Præsulis Joannis Baptistæ De Pretis. Refert *Gagliardi* (2) morborum pectoris epidemiam se manifestasse in fine anni 1708. usque ad sequentem fere totum annum, quæ infirmitates *Castronis* nomine nuncupatæ fuere (3), ut accidit etiam seculo XVI. & XVII. (4). In Pisaurensi epidemia castrensium febrium anno 1709. adhuc pleuro-peripneumonica observata fuit constitutio (5). In mense Novembri anni 1713. usque ad 1714. iterum apparuisse, quæ denuo revixit in fine 1719., & in 1720. initio. Symptomata concomitantia, causas morbificas, & curativam methodum *a Gagliardi* præstitam: vide citatam dissertationem nostram (6). Non solum Romæ morborum hujusmodi constitutio anno pariter 1742.; verum etiam per totam

(1) Lancis.loc.cit. summar.
(2) Loc. cit.
(3) Lancis. Hist.Rom Epid. Cap.II. in princ.
(4) Cagnat.& Don. loc.cit.
(5) Lancis. de Nox. Palud. effluv. Lib. II. Epid. IV. Cap.V. §. IX.
(6) §§.V. VI. pag. 13.§.IX. pag.16.

tam undique Italiam (1) ; uti Bernæ anno 1753. (2) apparuit.

§. VII. Hæ pectoris inflammationes anni 1779. sic manifestabantur: cum levi symptomatum apparatu incipiebat febris; superveniebat dein punctorius dolor in pectore, modo inter costas légitimas, nunc inter spurias, qui dolor interdum ad homoplatam, & aliquando ad dorsum propagabatur cum ingenti pectoris oppressione, anxietate, difficili respiratione, tussi sicca, ac inani; nil commemoratu dignum expectorabant ægri, aut aliquid tantum lymphatici, biliosique humoris; aliquando sputa cruenta apparebant in principio cum virium prolapsu, horrore, nausea, interdum vomitu tenuium, ac biliosorum, aut vomendi inani conatu, acidis nidorosisque ructibus, aurium tinnitu, fugacibus ruboribus in vultu, pulsibus variis, tenuibus nempe contractis, irregularibus, & subdolis, deliriis, vigiliis, magna linguæ siccitate, albedine, pallore, scabritie. Linguæ ariditas signum proprium est peripneumoniæ, quæ in erysipelate consistit. Nam legitur apud *Hippocratem* linguam peripneumoniacam dici eam, quæ cum pallore albicat: per lectum jactationibus, ac viscerum

(1) P. A. Rotondi Prin. Fisici &c. Par. III. pag. 202. Tom. I. Cap. 20. delle Pleur. spurie, e biliose.

(2) Tissot Avvert. al Pop.

rum ardore : quandoque non manifeſtabatur dolor, aut cito diſſipabatur, quod ſingillatim indicavit idem *Hippocrates* (1). Dolorem aliquando ad ſuperiora vergere vidimus ſine ulla anacatarſi, quod valde periculoſum fuit (2). Pleuritidem ſiccam primum invenit *citatus Hippocrates*, quam teterrimam vocavit *Ballonius*, in qua dolor ſymptomaticus erat, cujuſmodi ſymptomaticas pectoris inflammationes obſervavit *Sydenamius* (3); febris autem erat eſſentialis: unde in hiſce infirmitatibus, indolis, ac natura febris erit inveſtiganda, ut citatus auctor docuit. Monuit *Ballonius* quoties agitur de dolore lateris dignoſcendum, an eſſentialis ſit febris, nec ne. Linguæ autem ariditas, lividuſque color, qui in iſtis obſervantur ægrotantibus gangrænoſam pulmonum diſpoſitionem, atque ſtatum demonſtrant. Diverſis nominibus a Medicinæ Doctoribus hæ infirmitates nuncupatæ fuere; ideoque diverſa curativa methodus adhibita fuit (4).

§. VIII. Inter alios intercurrentes morbos prædominans ſymptomatica pleuritis fuit (5), ſemperque eryſipelatoſa (6). Cuncta viſcera

E 3 eryſi-

(1) Sect.VII. Aph.V.
(2) Differt. Noſt. §. XIV. pag.25.
(3) Lib.IV. Cap.V.
(4) Differt. cit. §.XI. pagin.22. 23.
(5) Ibid. §. XIV. pag. 25.
(6) Loc.cit. §.XV. pag.26. ad 28.

eryſipelati eſſe obnoxia docuit *Hippocrates* (1), & inter eryſipelatis cauſas in pulmone nati febres etiam connumeravit. Hujus morbi graſice ſigna dedit idem, quæ a nobis in hac conſtitutione adnotata ſunt (2). Hæ autem eryſipelatoſæ pleuritides pulchre *a Ballonio, & Baglivio* (3) deſcriptæ ſunt. Concludimus ergo *cum Galeno, Hallero*, aliiſque has pectoris inflammationes, a tenui acrique exundante humore in circumjecta celluloſa tela, non vero in minoribus pleuræ pulmonumque vaſis ſtagnatione eſſe productas, quod adhuc a cruore in veris inflammationibus fieri voluit,*ex qua facile cuncta eryſipelatum obſervata explicantur phœnomena. Sed ut clare, atque validius appareant ea, quæ de eryſipelate breviter exaravimus, aliquid in medium de eorum natura, cauſis, & effectibus modo proferemus.

§. IX. Neminem inficiari arbitror hujus pectoris affectiones ſymptomaticas eſſe, & prorſus ab aliis fere diſſimiles, quæ veram inflammationis indolem conſtituunt. Qua de cauſa primum conſiderare oportet naturam, atque humoris qualitatem jam a ſua optima indole degenerati, atque morboſi, antequam in pectore deponatur, & omnes illas obſervare cautio-

(1) De morb. L.I. C.VIII. Chart. Tom.VII.

(2) Diſſ. Noſt. ibid.pag.17.

(3) Ibidem.

cautiones, quæ hinc, atque illinc nobis ab Hippocraticis ſub generico nomine *abſceſſuum Hippocratis per decubitum* indicantur. Omnes ergo pectoris morbi generatim ejuſdem erant indolis, atque eryſipelatoſi manifeſtabantur, & recte eryſipelatodum pleuritidum conſtitutioni correſpondent, quæ *a Ballonio* (1) deſcriptæ ſunt; correſpondent quidem omnino obſervationibus, & ſignis characteriſticis, quæ *in magni Hippocratis* operibus, nec non in ejus commentatoribus, aliiſque multis excellentibus Clinicis adnotantur.

§. X. Non negant multi has affectiones eſſe eryſipelatoſas, & pro ſuppeditanda antiphogiſtica curatione, nil aliud eſſe ſuſtinere conati ſunt, niſi veram inflammationem. At humor, qui eryſipelata conſtituit, cujuſnam naturæ eſt? Majores noſtri eum pro bilioſo, acre, ſtimulante, meabileque humore agnoverunt, qui ex uno loco ad alium facile evehi poterit: ideoque ſubjecta vidimus temperamenta cachochimica, ſcorbutica, bilioſa, imo *Tiſſot* (2) has bilioſas, ſeu potius eryſipelatoſas pleuritides ſenes, molleſque pueros, valetudinarios, prægnantes mulieres, debileſque viros invadere demonſtravit: experientia, & practicæ obſervationes innovationibus non

E 4 ſunt

(*) Phyſiol. L.I.Par.I. §.31. (2) Avviſ. al popol. §.287.
(1) Epidem. Tom.I.

sunt obnoxiæ . Scientiæ omnes semper variis subjectæ fuerunt vicissitudinibus , uti famosæ olim sectæ Pictagoræ , Platonis , Aristotelis , Cartesii , Newtonis &c. demonstrant . At quod observavit *Hippocrates* ante Platonis ætatem , non modo ejus coevi ; sed etiam posteri , & post multa secula hisce temporibus amplexi sunt . Cunctæ observationes ab innumerabilibus celeberrimis Medicis factæ , unanimi consensu *magni Hippocratis* doctrinam confirmant .

§. XI. A duobus igitur causis pendent erysipelata , a latice nempe quodam caustico , semperque bilioso , facileque mobili , ut meliores practici inter se conveniunt conjuncto cum sanguine , & ab impedita ejusdem evaporatione per transpirationem . Locum , suamque sedem sæpe sæpius mutant erysipelata : si ad encephalum latex hic transferatur , maximum inducit delirium ; facies rubicunda , oculi sanguinei observantur , & lethargici miserrime moriuntur . Si ad pulmones , anxietas , pectoris oppressio , difficilis respiratio , calor immodicus &c. (§.VII.) , maximeque hæ infirmitates lethales sunt ; nam tertio moriuntur die , raroque ad septimum perveniunt : observavimus utique sæpissime in illos redire erysipelata in quibus affectus est hepar . Quam faciles sunt horum morborum recidivæ ! quot acuti

acuti morbi terminari videntnr in eryſipelata! Pariter multoties advertimus, & præſertim anno 1780. tertianas febres bilioſæ indolis conquieſcere eryſipelate ſuperveniente, quo evaneſcente in eaſdem febres confeſtim ægroti relabebantur; qua de cauſa eryſipelata tam raro ſuppurant; & ſi id evenerit, hæ ſuppurationes valde fiunt pertinaces.

§. XII. Si ſupponimus uſque ad depoſitionis actum eryſipelatoſi humoris, eum eſſe ſane blandum, & innoxium, negari non poteſt eum,quotieſcumque diſſociatus a communi fluidorum maſſa ſit, evadare naturæ inimicum; & licet reaſſumptum difficulter cum fluidorum maſſa conjungi iterum poſſe; pariterque inficiari nequaquam poterit eum degeneratum, fore naturæ ſicut inalterabilis, ita morboſæ. Moram demum adjungimus, quam facit ſtagnando, calorem etiam ſolidorum, fluidorumque actionem, qui eum ſtimulantem efficiunt.

§. XIII. Quoniam hujus eryſipelatis humorem mirabiliter ab una ad alteram corporis partem vagari obſervamus, nobis in animo fuit inter alios cogitare ejus ſedem eſſe tantum in celulari (§. VIII.). Syſtemata omnia generatim loquendo, nec ſemper damnanda, nec admittenda ſunt. Hallerianum ſyſtema in explicandis phœnomenis, quæ ab eryſipelatis natura proficiſci inſpiciuntur, nobis videtur eſ-

ſe

ſe rationabile; utcumque autem res ſe habeat, ſicut externi morbi correſpondent nimis cum internis; ita nequaquam erramus, obſervatas pectoris inflammationes tantum credere eryſipelatoſas, quoties eorum ſigna ſane eryſipelatoſis reſpondent inflammationibus.

§. XIV. Hæ pectoris affectiones cum levi ſymptomatum apparatu interdum incipiebant, aliiſque ſymptomatibus ſupra deſcriptis (§.VII.), ex quibus deducitur facilis aſportatio e pleura in pulmones acris, meabiliſque humoris, qualis eſt illa eryſipelatum. Nonne ſunt hæc eorumdem propria phœnomena? Dolores ergo pectoris in eryſipelatoſis inflammationibus erratici ſunt. Illud obſervatione dignum eſſe nobis videtur; ſcilicet febrim in morbi decurſu ſæpe cum aliquo rigore exaſperari. Adeo frequenter id experti fuimus, ut pro certo id habeamus patognomonicum ſignum. Ex his eruimus hujuſmodi inflammationes in hac conſtitutione eſſe ſymptomaticas, & tantum eryſipelatoſas, quia a ſignis, & a cauſis veram inflammationem conſtituentibus ſummopere diſcrepabant.

§. XV. In hiſce pectoris morbis, ut plurimum, nec in prima, nec in altera, nec interdum in tertia ſanguinis emiſſione in cruoris ſuperficie phogiſtica apparebat concretio, quæ vel in quarta, aut quinta emiſſione maxima

xima apparebat, totam fere in insulam invadens. Si fas esset ad hujus phœnomeni theoriam modo transire, afferrem, quæ in variolis contingunt, *Van-Swieten* ex una parte, & *Gandini* ex altera viam nobis ostenderent. In acutis morbis voluit *Gorterus* in sua chirurgia, ut si eductus sanguis cuticulam flogisticam non formaret ægrotos ex sanguinis emissione, non levari, eandemque prohiberi voluit. Sed si supra sanguinem emissur cuticula flogistica ex eodem non formetur, signum est eum morbum acutum, esse erysipelatosum, inter quos multi ex hodiernis nullum ponunt discrimen. Nostris enim temporibus nonnulli non medentur juxta *Hippocratis*, aliorumque eximiorum Clinicorum methodum, sed resolutionem cum notabili ægrotantium damno quærunt, quæ veritas innotuit etiam *Boerhaavio* (1).

§. XVI. In cadaveribus illorum, qui hoc morbo interierunt, serum observabatur degeneratum atque corruptum in pulmonibus stagnans, cystis summopere turgida, & quædam morbosa, ac vitiata corrupti biliosi humoris tinctura per imi ventris viscera, & præsertim dexterum hypocondrium versus; quod erysipelatosam morborum constitutionem confirmat.

§. XVII. Curativa methodus varia fuit, variæ-

(1) Prælect. Accadem.

riæque opiniones in Medicinæ Doctoribus (1): cura mere antiphogistica, experientia teste, nimis periculosa fuit per repetitas sanguinis eductiones, quia morbi affectio non erat in sanguine, ut in vera pleuritide, sed in lympha, aut sero acri, atque bilioso, cujus irritamento pulmonum fibræ, vasorumque passorumque parietes crispabantur contrahebanturque: quamvis contrarium *Philippus Pirri* (2) asserere non dubitaverit, voluitque unicum phlæbotomiam esse remedium, & *Galeno* summopere ipsemet congratulabatur *febrem jugulasse per sanguinis emissionem*; quia sane hæ infirmitates tantum phlogisticæ ab eodem existimantur. Parum cauta illius praxis statuit morbos istos inflammatorios esse, & ad evacuandum imposterum biliosos, entericosque corruptos humores in intestinis coegestos electuarium lenitivum commendat, ex quibus sane apparet quantum sibi adversetur, & omne id quod de tali constitutione scripsit, quam magnum sit paradoxum.

§. XVIII. Phlæbotomiæ usus in hac constitutione semper damnosus fuit, ut multi graves testantur Auctores, praxisque medica confirmavit. Sanguinis emissiones ægrotantium vitam in hac pleuritide ducunt ad extremum, maxi-

(1) Dis. Nost. §. XII. pag. 23. 24. §. XVII. p. 29. ad 31.

(2) Antolog. Rom. Tom. VI. pag. 27. & seq.

maximam in vasi humorum efficiendo depletionem, depauperandoque sanguinem ad generandas usque serosas effusiones in thoracis cavo pulmonumque bronchiis, unde tam frequentes pectoris hydropes, quæ juxta *Morgagnum* pulmoniæ raro sunt consequentiæ, sed repetitarum venæ sectionum sunt effectus. Semel hisce in morbis salvatellam secabat *Baglivius* (1), cui correspondet *Lancisius* (2), qui salvatellæ tantummodo sectionem curam absolvere voluit, vel cucurbitulis scarificatis in dolenti latere. Legenda est hac in re recens dissertatio (3) *Georgii Zolicofer* S. Galli in Elvetia. Non damnat penitus ipse *Zolicofer* venæ sectiones, sed designat tempus, quo quis ab his abstinere se poterit; non credit autem phlæbotomiæ usum meliorem methodum esse ad tollendum extraordinarium motum in inflammationibus inter solida, atque fluida impressum, sed venæ sectionem prorsus sistere morborum cursum, causamque non destruere voluit. Repetitis interim phlæbotomiis, generice loquendo, ægrorum vires debilitantur, & licet convalescant; diuturno tamen tempore, & cum molestia, atque labore id evenire poterit. Iteratas sanguinis eductiones voluit *Tis-sot*

(1) Prax. med. Lib.I. Cap. IV. §. XX. IX. Apend. ad Pleur.

(2) Hist. Rom. Epid. Cap.

(3) De Abus. venæ sect. in sanand. Inflammation.

ſot (1), homines debilitare, extenuare, ad ſenectutem pervenire non ſinere, circulationis vim diminuere; ideoque primum pingueſcendo, dein nimis debilitando, tandem digeſtionem deſtruendo, hydropem afferre: poſt aliquot dies majorem cruoris fieri quantitatem; juxta modo citatum *Tiſſot*, *Boerhaavium*, *Hallerum*, *Van-Swieten*, *Gaubium &c.* artificialis inducitur plethera, quamvis hoc ſpecioſum pletoriæ nomen arcanum ſit. Veritas hæc de venæ ſectionum abuſu in hac conſtitutione omnibus prudentibus Medicis innotuit (2).

§. XIX. Epiſpaſticorum item uſus damnoſus nimis fuit in prædicta conſtitutione (3). Quid ſint veſſicantia, & experimenta *a Baglivio* tentata, quid agant; quamvis contrarium *Pirrus* cenſuerit, uti etiam de Camphoræ uſu (4), jam abunde in diſſertatione noſtra ſermonem fecimus (5), & in præſens de juſto veſſicantium uſu ſcripſit *Natalis Littieri* (6).

§. XX. Curativam tandem exponemus methodum, quam maxime in hiſce inflammationibus proficuam vidimus (7). Antequam alicujus

(1) Aviſ. al Pop. Tom. II. cap. 27. del ſalaſſo §. 542.

(2) Diſſ. Noſt. §. XVII pag. 29. ad 32.

(3) Ibid. §. XXII. pag. 36. ad 38.

(4) Ibid. §. XIX. pag. 32.

(5) Ibid. §. XXI. pag. 33. ad 36.

(6) Animad. in feb. eſſential. acced. Schediaſma de juſto verſic. uſu.

(7) Differ. Noſt. §. XXVI. pag. 40. ad 43.

cujus ægri curam fuſciperem, ætatem diligenter, ut *Hippocrates* (1) monet, naturam, temperamentum, conſtitutionem, & ſtatum ejuſdem, pulſus dein, abdominis viſcera, linguam, urinaſque obſervabam. Si ab inſpectis ſignis ægrotantem vera pleuritide inflammatoria laborare judicabam, tunc præmiſſo emollienti cliſtere venæ ſectionem inſtituere faciebam, uſque dum non miteſcerent ſymptomata; ſi vero ſymptomatica erat, ſeu eryſipelatoſa (§.VIII.) ſi difficilis aderat reſpiratio cum anxietate nimia, tuſſi ſicca, frequenti, ſtatim annuentibus *Baglivio & Lanciſio* (§.XVIII.) ſalvatellæ tantum inciſionem mandabam, atque affecto lateri, uti ex eodem *Lanciſio* (2) ſcarificationes per cucurbitulas: criſteres dein, fotus emollientes ad doloris locum primum, ſupra abdomen dein, & tandem plantis pedum, utiles fuerunt (3). Oleum autem R. E. amygd. dul. cum oximelle ſimplici mixtum, cochleatim ſumptum ſuperbibendo pectoralem decoctionem cum nitro præſcribebam. Altera die ſi cum linguæ albedine, nauſea, vomitus, aut vomendi inanis conatus, oris amarities, alvi ſiccitas, aliaque ſigna (§. VII.) adeſſent, tunc pulpam Caſſiæ N. T. in hordei decoctione ſolutam, aut electuarium pollicre-

(1) De Affect. Lib. II. Cap.IV. §.XX.
(2) Hiſtor. Rom. Epidem. (3) Diſſer. Noſt. pag. 41.

licreſte per vices dandum, pariter perſcribebam; Maximam dein utilitatem ægrotantibus vidi a cremore tartari, aut cum pulpa Caſſiæ, aut cum oleo Amygd. dul. oximelle ſimplici, & aliqua aquæ pectoralis quantitate, eumque cremorem ſic paratum dabam cochleatim, efficiebamque, ut inde ſuperbiberent emollientem decoctionem, uti etiam voluit *Van-Swieten* (1), & jam in ultimo noſtræ diſſertationis paragrafo ſatis ſuperque expoſuimus.

§. XXI. Finis autem veris anni prædicti, & æſtatis initium obnubiloſum frigidumque fuit, ventiſque auſtris obnoxium; ideoque inſalubre (2). Inceperunt pluviæ IV. Non. Junii, quæ prius ſex menſium ſpatio (§. IV.) numquam ceciderant, & per intermiſſas vices copioſe perdurarunt uſque ad VI. Kalendas Quintilis; adeo ut Tyberis undæ, quæ antea humiles, claræ, lentæque fluebant, altæ turbidæ ac rapaces, ut in pluvioſa nimis hyeme contingit, obſervarentur; quo tempore Romæ regnarunt febres putridæ, ac pernicioſæ, variolæ confluentes, colicæ, diſſenteriæ, anginæ &c. Kalendis Junii hora IV. uſque ad VI. repetitis concuſſionibus Bononia maxime tremuit, terræque motus uſque ad pridie nonas perduravit, quo die majorem Bononiæ cives perpeſſi ſunt concuſſionem, quæ, etſi minus vehe-

(1) In Boerha §. 1404.

(2) Hippoc. ſect. III. Aph. V.

vehemens ad aliquos tamen menses perducta est; de cujus origine multa inter se discrepantia Bononienses Phylosophi dixere. Terræmotus causam voluit esse *Seneca* (1), *Gassendus* (2), *&* *Baglivius* (3) subterraneos accensos ignes, & pro hujus subterranei, aut submarini ignis accensionis varietate cum impetu erumpentis, variæ ex eodem *Baglivio* terræmotum differentiæ exoriuntur. Satis vulgare est tentatum experimentum *a doctissimo Lemery*, quo quisque volens artificialem producere poterit terræmotum, cujus experimento refragatur Chemius *Rovelle*. Utebatur citatus *Lemery* equis partibus sulphuris in pulverem redacti, & limatura ferri cum aqua simul conglutinati, & in terræ visceribus data profunditate positi. Hæc autem præparatio fermentationi illico erit subjecta, & post quinque, aut sex horarum spatium inflammabitur, ejusque explosio terram tremere faciet, & omnis veri terræmotus producet effectus. In omni terræ parte adsunt sulphur, ferrum, & aqua. Ergo ex eorumdem debita unione, & inflammatione nasci poterit terræmotus. De terræmotuum origine, multi multa dixerunt, ut nemo ignorat. Sed hisce temporibus omnes fere Physici efficientem causam in electrico igne

F

(1) N. Q. Lib. VI. Cap. XI.
(2) In vita Peitesci.
(3) De Rom. Terræm.

igne ponunt . *P. Michael Augusti* (1) hanc opinionem adoptavit, voluitque omnes terræ concussiones ex majori quantitate electrici vaporis in ejusdem terræ visceribus collecti, natas esse, qui ad deperditum acquirendum pristinum æquilibrium omni conatu, totisque viribus ad sibi parandam viam concutit obstantia.

§. XXII. Magna aeris siccitas præsentis anni terræmotuum fuit juxta eundem *Augusti* primaria produtrix causa: at siccitas per totam fere Europam generalis fermeque similis evasit. Ergo universa Europæ pars concussioni obnoxia esse debebat, & reapse tremere. Voluit autem Romam, aliaque finittima loca a multis paludosis locis, quæ per agrum Romanum disseminantur, liberata fuisse multoque magis Tiburis sulphuraria, quæ electrico igni nobilem offert exitum, atque exhalationem. Putavit autem *Joannes Hieronymus Lapi* (2), cui tamen minime assentimur, jam multo tempore circa Romam materies illas esse consumptas, quæ causæ erant terræ concussionis, non solum in ea parte Tyberis, quæ respicit Orientem, ubi sunt duo lacus Albanensis, & Nemorensis, Palusque Pontina, qui lacus olim sedes fuerunt Vulcanorum extinctorum;

(1) In duob. opusc. &c.
(2) Intorno l'orig. de' laghi di Albano, e Nemorese.

ctorum; verum etiam ex oppoſita Tyberis parte, ubi antiquis temporibus alius exiſtebat Vulcanus, ex quo lacus Braccianenſis traxit originem. Latium fere ſemper, licet lacunis inundatum, multoties tamen Urbes, aliaque oppida terræmotu concuſſa fuere. Ab anno Deiparæ Virginis Partus imperante Auguſto uſque ad illum 1703. Roma, locaque adjacentia, relictis aliis ante Chriſtum natum, de quibus apud *Livium*, quinquaginta circiter, ut ex hiſtoriis conſtat, graviſſimis terræmotibus excuſſa fuere, exceptis aliis minoribus, quorum ultimus anno 1703. fuit calamitoſiſſimus, qui non ſolum Romæ, verum etiam in univerſa fere Italia ſtragem edidit horrendam (1), quo tempore multæ pluviæ cum magna Tyberis alluvione ceciderunt. Semper autem ante terræmotum maximæ pluvialium aquarum inundationes, aut inſolita maris intumeſcentia ſine ventorum vi accidere ſolent. Terræmotibus, ut tradunt hiſtoriæ, frequenter pluviæ ſuccedunt; imo nova, & inaudita morborum genera (2). Ergo a pluviis, quæ maximis ſuperveniunt ſiccitatibus tribuendi erunt (§.XXIV.)

§. XXIII. Parva pluviæ quantitas, quæ verno tempore in Etruria, & Gallia Ciſalpina

 ceci-

(1) Bagliv. loc. cit. & Diſſ. Var. Arg. Cap. I.

(2) Seneca lo. cit. C. XXVII.

cecidit, has regiones a terræmotu juxta citatum *Augusti* liberavit, uti quoque Siciliam Ætna, Neapolim vessuvius ab hoc flagello vindicavit, qui IV. Idus Sextilis hora prima noctis per dimidium horæ spatium cineres, flammas, ignitosque lapides cum ingenti strepitu, atque fragore evomuit; tota Neapolis Civitas adeo clarore irradiata remansit, ut meridies esse videretur; calor dein, ac fœtor intollerabilis evasit, fumus Neapolim usque advenit. Die sequenti hora XIV. mons cum strepitu horribili mugire incepit, voluminaque spissi bituminosi fumi eructavit, qui hora XXII. defecit. Memorabiles sunt vessuvii eruptiones, ut narrant Historici (1). Inter alias memorabiliores, ac notatu dignas nobis sese offert primum illa eruptio A. C. 79. Tito imperante (2); adeo ut cineres Romam non solum, sed Africam, Syriam, Ægyptum usque penetrarint (3), sol obscuratus Romæ per plures dies remansit, quod magnam desolationem, atque terrorem Romanis attulit, relictis aliis minoribus, quæ passim evenerunt. Terribilis dein fuit illa anni 1631. (4), ac talis,

(1) Plinius, Dion, Svetonius, Procopius, Cluverius &c.

(2) Plinius Lib. VII. Epistol. 16. 20.

(3) Dion de vessuv. Conflagrat.

(4) Abb. Baccinius de vessuv. incend. an. 1631.

talis, ut ultimum excidium expectaret Neapolis: cineres enim Bizantium usque pervenerunt, ignitosque lapides molis ingentis eructavit, & decem hominum millia periere (1). Eruptio illa prætereunda non erit anni 1753., quæ quatuor mensium spatio continuo ignitos lapides bitumina, sulphura emisit (2). A longa vessuvii, aliorumque montium ignivomorum quiete terræ concussiones sunt pertimescendæ (3); nullibique frequentiores esse constat, quam in locis, quæ montibus ignivomis sunt viciniora, marique finittima (4). Cum autem Bononia nullum sive eruptionis vessuvii, sive pluviarum incommodum habuerit, ut aliæ regiones, idcirco ita multoties concussa fuit, ut putavit citatus *Augusti*.

§. XXIV. Sicut Bononia olim paludibus circumdata erat, quæ juxta eundem Auctorem a terræ concussionibus liberabant civitatem, ita exsiccatis paludibus necesse erat, ut ad promovendum materiei peccantis exitum in Gaibolæ collibus prope civitatem artificialis vulcanus adaperiretur, ubi sulphureum solum reperitur. At ex historiis compertum habemus Bono-

F 3

(1) Carafa de conflagratione vessuviana.

(2) Brovkner dizion.Geog. &c. Tom.II. vessuvio. P. della Torre. Storia, e fenomeni del vessuvio.

(3) Bagliv. de Terræmot. Rom.

(4) Idem loc. cit.

Bononiam quingentorum annorum ſpatio per decem vices ſummopere concuſſam, exceptis aliis minoribus, etiam dum exiſtebant paludes. Ergo ex dictis conſtat ſatis non eſſe, ut paludes ſint prope Urbes, ut hæ a terræmotibus fiant liberæ: imo ante terræmotus ingentes pluviæ, inundationes &c. præcedere ſolent, non autem longa ſiccitas, aeriſque ſerenitas. Poſt longas ſiccitates, ſi pluviæ adveniant, ſemper, ut experientia commonſtrat, fiunt terræ concuſſiones (§. XLIX.): materiæ enim ad accenſionem aptæ, numquam poſſunt inflammari, niſi eædem ab aqua madeſiant, quæ per terræ hiatus a ſiccitate productos intus penetrant cum aere, ex quo uti ab efficienti cauſa accenſioni, atque exploſioni rerum inflammabilium præbetur occaſio, ut nonnulli volunt Phyſici; alii autem aſſerunt aerem ex ſe oriri poſſe a combuſtione inflammabilium ab aqua cauſata. Ergo alia ex origine repetenda eſt terræmotus productio, non autem ab igne electrico, ut fere omnes Phyloſophi temporibus noſtris non diſcrepant inter ſe de eodem igne (1).

§. XXV. Æſtivo tempore aliquæ putridæ febres (§. XXVII.), pernicioſæ (§. III.) intermittentes (§. XXIX.) Romæ regnarunt. Octobris initium pluvioſum fuit, reliquum menſis cali-

(1) Vide De' Terrem. di Bolog. del Caſagrande.

calidum, ſiccum, dieſque pulcherrimæ. Novembris, & Decembris menſes rigidi, qua de cauſa aliquæ inflammatoriæ febres, legitimæ, uti ſymptomaticæ pleuritides, anginæ &c. apparuerunt.

De Infirmitatibus anni 1780.

§. XXVI. Januarius menſis anno 1780. pluvioſus fuit: VI. Kalendas Februarii nivem habuimus copioſam; menſis autem ſequens fuit frigidiſſimus: quare pectoris morbi percrebuere, anginæ, rheumatiſmi &c. Media nocte VII. Kalendas Februarii in meridionalibus, & occidentalibus Ætnæ littoribus vehemens habitus eſt terræmotus, qui æquali vi Februario menſe iteravit, tribuſque aliis vicibus menſe Martio. Major dein fuit concuſſio Aprili, ac tandem prorſus ceſſavit ex parte orientali ob aperitionem Æthnici montis; poſt autem quatuordecim annorum ſpatium idem mons cum ſtrepitu, & fragore ex antri aditu bitumen rubri coloris eructare cœpit, ſeu maſſam quandam vulgo dictam *la lava*, quæ Kalendis Quintilis prorſus ceſſavit (1).

§. XXVII. Veris initium pluvioſum, frigidumque fuit, eoque anni tempore declinante, & æſtate incipiente febres quædam putri-

F 4 dæ

(1) Antol. Roman, Tom. VII. pag. 141.

dæ periculosissimæ obortæ sunt. Inter alia symptomata antecellere vidimus virium prostrationem, vomitum violentum, aut vomendi inanem conatum, horrorem, linguæ ariditatem, & atro-rubram una cum aliis symptomatibus copiosam in ventriculo demonstrantibus stimulantem saburram, quæ symptomata gastrica appellantur, quibus stupiditas, coma vigil soporosi affectus, delirium convulsiones sobsultus tendinosi, decubitus perpetuo supinus accedebant, quæ hujusmodi symptomata a liquidorum immeabilitate, acrimonia salsa, biliosa, oleosa oriri videntur: unde ab ipsamet liquidorum, atque aliorum humorum in intestinis stabulantium corruptione oriebantur fœnomena, ex qua excitatus aer, elasticiorque redditus flatulentam abdominis expansionem producit. Hæ febres periodicæ videbantur, quia cum horrore, ac horripilatione interdum invadebant, ac orto lento sudore modum habere videbantur. Febres indolis hujusmodi doctus Anonimus Auctor *nosocomicas* appellavit (1), voluitque grassari vernali, autumnalique tempore intermittentibus stipatas symptomatibus, æstivo autem biliosas esse, brumali flogisticas.

§. XXVIII. Ad eas curandas Romana praxis nos docuit tales nimirum febres per se valde

(1) De Feb. Nosoc.

valde periculosas, atque lethales facillime curari posse per blandum emeticum, examinata prius ægri constitutione: monet *C. Celsus* simplicia adhiberi posse vomitoria ex aqua tantum tepente, aut lenem purgationem, pulpam nempe cassiæ, aut cremorem tartari alternatim sumptum (1), aut eundem cum oleo amygd. dul., aut electuarium pollicreste cochleatim suppeditatum. Ex experientia sancita est lex primas purgandas esse vias; donec bilis redundans copia, aliique gastrici humores in stomaco, aut intestinis latitantes eliminentur e corpore, qui in æstate magis copiosi sunt facileque corrumpuntur; qua de causa, ut monet *Hippocrates* cocta medicari, atque moveri oportet. Nisi sponte, vel arte bilis, aliique succi in harum febrium principio evacuentur diutissime perdurant, & circa morbi finem reddita bilis putridissima pertinacem diarrhæam, vel dissenteriam concitat, unde laxatis in progressu morbi viribus sæpe ægroti sustineri nequeunt, unde mors (2). Clisteres emollientes, astersivi sæpe sæpius injiciendi sunt ad intestina lenienda, atque a putrida jam infarcta saburra abluenda. Quando primæ viæ in harum febrium principio satis non fuerint repurgatæ, petechiæ semper appare-

(1) Tissot Avvis. al popolo &c. §. 246.

(2) Van-Swieten in Boerha. §. 586.

parere solent (1), beneque purgato ægroto ab aphtarum supervenientium periculo liberantur (2). Plurima autem prava, & interdum lethalia subsequuntur symptomata, quæ perbelle *a Petro Cavane* (3) adnotata sunt. Semel, aut bis ad summum in robustissimis tantum viris venæ sectionem proficuam animadverti, in debilioribus minime: licet enim robusti essent ægrotantes: attamen virium prostratio per repetitas phlebotomias augebatur, humorum separationes, concoctiones, & criticæ evacuationes impediebantur, vel supprimebantur, si jam erant incœptæ una cum aliorum gastricorum symptomatum incremento. Multum igitur reprobanda ut plurimum est in his febribus venæ sectio, quod confirmat citatus Anonimus (4). Experientia edoctus fui, plurimos hac febri laborantes, nullis convulsionibus fuisse correptos, quibus semel, aut bis ad summum sanguinis detractio instituta fuerit. Nam repetitæ sanguinis emissiones quam citissime lethalem in fluidis colliquationem, spasmodicasque fibrarum constrictiones efficiebant, quæque ad vitæ extremum inducebant. Idem citatum Auctorem (5) observasse animadverti, qui una tantum venæ sectio-

(1) Quarin de Feb. C.VII.
(2) Boerha.Aph.&c.§.991.
(3) Disser. sur l'huile de Palma Christi.
(4) De Feb. Nosoc. pag.9.
(5) Ibidem pag.31.

ctione, paucos altera fuisse sanatos vidit, ac ingenue dixit, quo ad phlebotomiam repetendam bis, vel pluries fallacem fere in omnibus exurgere indicationem. Cum peculiaribus attentis circumstantiis sanguinis emissionem interdum commendavit, generatim vero in hac febri parce administrandam esse, atque pluries nocere docuit (1). Quod commonstravit adhuc *Joseph Quarin* (2). In nonnullis delirium superveniebat, quod *Pringle* putavit esse effectus repetitarum sanguinis detractionum; in sectionibus autem anatomicis efformatos abscessus in encephalo idem observavit. Limoneæ valde dilutæ usus, uti quoque syrupi acetosi simplicis, aut oximellis simplicis optimus fuit. Aquæ gelidæ potus summopere ad ingentem, imo potius urentem extinguendum calorem profuit; idem observarunt *Galenus* (3), & *Avicenna* (4); damnosus vero in intermittentibus febribus fuit. In magno imi ventris metheorismo lintea nive madefacta, ac perfrigerata supra abdominis viscera continuo apposita ab impediendam tendentium humorum putrefactionem utilia expertus sum: unde imi ventris flatulenta elevatio, aliaque elastica materies, ut ex physiologicis constat, habebat origi-

(1) Loc. cit. pag. 66.
(2) Loc. cit. Cap. IV.
(3) IX. Meth. Cap. V.
(4) Lib. IV. Fen. I. Tr. XX. Cap. VII.

riginem. Supra illam corporis partem, ubi se maxime ardere asserebat ægrotus, lintea aqua frigida madida apponenda curabat *Hippocrates* (1). Plurimum quoque ægro prodesse animadverti nivis ejusdem ori particulam injicere, quæ ab ipso retenta, ac sæpius repetita linguæ asperitatem, atque ariditatem summopere leniebat, quo remedio usus est citatus *Hippocrates* (2), *&* *Galenus* (3). Sitis, & linguæ ariditas ardorem viscerum significat, aut fluidorum restagnationem. Cum hujusmodi febres in numero essent continuarum corticis peruviani usus damnosus erat: ab imperitis tamen Medicis uti vidimus, nulla præmissa observatione circa morbi qualitatem, aut blanda aliqua purgatione primum adhibita, quia crediderunt illas febres esse tantum perniciosas: dein sanguinis emissionibus, & corticis peruviani usu morbum expellere tentarunt; sed contrarium comprobavit eventus: nam ægri diem potius ultimum obierunt, quam sanitatem recuperarint. *Petrus Joannes Vastapanni* (4) Taurini ann. 1779. in lucem edidit opusculum, ubi corticis peruviani usum in putridis continuis febribus damnosum esse demonstravit: divisit autem has in duas

(1) De inter. affect.
(2) Lib. VIII. Epid.
(3) Loc. cit.
(4) De Chinæchinæ in Feb. putr. animad.

duas diſſimiles ſpecies, primam rheumaticam inflammatoriam vocavit; ſecundam vero voluit cauſatam fuiſſe a ſeptico principio in animalibus humoribus congeſto, ubi critica illius acris humoris coctio, atque eliminario neceſſaria eſt. Non congruit autem præfatus cortex in putridis febribus, licet virtutem habeat antiſepticam; eumdem corticem ad ſubmovendas tantum pernicioſas febres ſufficientem eſſe demonſtravit, & in putridis exaſperare humorem, quem ſua vi in ægris corporibus natura ſubjicere deberet, & per naturalia emunctoria expellere, atque eliminare, quod experientia duce aſſerere arbitratus eſt. *Petrus Paulus Laudan* (1) jus carnium febricitantibus, & præſertim putridis febribus ſummopere damnat, ubi potiſſimum in ſtomaco, ac inteſtinis adſit putrida humorum congeries ſymptomata adaugens; voluitque tandem cum *Huxham* maximum febricitantium numerum tam pernicioſa methodo perire.

§. XXIX. Menſes autem Quintilis, & Sextilis ſummopere calidi fuere, unde febres apparuerunt quamplurimæ ſemitertianæ, ſeu hæmitritææ (2), nempe meſſentericæ, malignæ, quæ putridarum febrium ſolam admittebant curationem (§.XXVIII.). Major pars febrium; quæ

(1) Diſſ. contre l'uſage des Bauillions a Paris 1779.

(2) Superior diſſer. §. VI. pag. 24.

quæ regnant in Urbe a meſſenterii infarctu, ibidemque diu congeſta putri cachochilia habent originem (1). Longa virium proſtratione ab ipſo cauſata morbo, & prava ciborum qualitate debilitato ventriculo digeſtiones perturbabantur, ex quo putrida, ac incongeſta in ſtomaco primiſque viis ſaburra gignitur: unde meſſentericas febres, tam longas, ac exitiales vidimus in hæticam, hydropem deſinentes, quod obſervavit etiam *Hippocrates* (2). Multæ apparuere pernicioſæ febres ejuſdem indolis illarum, quæ per æſtatem, & autumnum anni 1778. graſſabantur (§.III.), & ad Septembrem, & Octobrem uſque perdurarunt, facillimæque per corticem peruvianum amovebantur. Vidimus utique multas intermittentes febres, tertianas nempe ſimplices, duplices, quartanas, quæ ut plurimum poſt fervidiſſimas æſtates apparere ſolent, præſertim in illis, qui improbis laboribus fuerint defatigati; maloque utebantur victu; nam poſt maximos æſtivos calores ſubtiliſſima pars ſanguinis facile diſſipabatur (3), reſiduum craſſum, ſpiſſumque relinquens, qui a pravis digeſtionibus adauctus, ſpiſſiorque evaſus per tenuiſſimos lienis, ac hepatis ramos difficulter

(1) Baglivius de Feb. Malig. &c.
(2) I. Epid. Sect. III.
(3) Differtat. Noſtra §. X. pag. 18. 19.

ter permeare poteſt: unde circulantium humorum in abdominalibus viſceribus remora nata, obturatiſque vaſis naſcebatur obſtructio: hinc bilis acrior, ac ſpiſſior, aliorumque gaſtricorum humorum ſecretiones, vaſorumque chylipherorum ſimul functiones perturbabantur: ideoque hujuſmodi febres cum anxietate, nauſea, vomitu, laſſitudine, frigore, pallore, ſitique inexplebili incipiebant, quarum multæ per repetitam blandam purgationem, ac moderato corticis peruviani uſu debito tempore, cum neceſſariis adhibitis cautelis dari facile removebantur. Illis autem, qui languore erant oppreſſi prædictus cortex, qui roborando agit, cum vino generoſo admixtus maximum evaſit remedium, quod frequenter ſummo cum levamine adhibitum obſervavimus *a Fulvio Filippani* SS. Salvatoris Noſocomii de Urbe Medico Primario, dum nos ad medicam praxim anno præſertim 1770. & 1771. ſub eodem in hoc Xenodochio tyrocinia ponebamus. In illis autem ægris, in quibus ſolus cortex efficax non erat, eum cum radice valerianis ſylveſtris, theriaca in vino generoſo ſoluta per vices datum felici cum eventu præſcripſi; dummodo poſt ſolutas blandas præmiſſas purgativas evacuationes corruptorum humorum in inteſtinis, ac meſſenterio non adeſſet apparatus, potiſſimum in illis, qui a debi-

debilitate nimia, virium proſtratione, atque languore erant oppreſſi. Sola theriaca cum vino in hiſce febribus uſus eſt *Galenus*. *Marſianus* (1) vero affirmat nullum efficacius remedium eſſe ad febrium acceſſiones prohibendas, quam theriacam ipſam, qua in periodicis febribus utebatur aſſidue, non modo in quartanis, ſed etiam liberrime in tertianis. Antiqui ſæpiſſime vino utebantur in morbis, inter alios *Aſclepiades* (2). Laudat *Avicenna*, *&* *Mercurialis* vinum in febribus ante paroxiſmum; vinum pari aqua dilutum, anxietatem, oſcillationem, horrorem ſolvere voluit *Hippocrates* (3), quod confirmavit *Van-Swieten* (4), dum a nimio aeris calore langueant homines. Narrat *Ramazzinus* in rurali epidemia anni 1690. in Mutinenſi agro ſæviente, & *Silvius de la Boë* (5) in illa Leidenſi vinum fuiſſe optimum remedium. Cæſaris exercitus ob ciborum inopiam veſci coactus fuit radicula quadam cum lacte ad ſimilitudinem panis facta, quam *Cæſar Chara* (6) appellat, & *Plinius Lapſana* (7), ex qua febris epidemica in exercitu habuit originem. Expugnato Gonphos

(1) In Hippoc. Lib. de Affect.

(2) Bianchini la Medic. di Aſclepiade.

(3) Sect. VII. Aph. LVII.

(4) In Boerha. §. 602. 2.

(5) Prax. Med. Tom. X.

(6) De Bell. Gall. Lib. III. Cap. XVI.

(7) H. N. Lib. XIX. C. VIII.

phos Theſſaliæ oppido, cum magnam vini quantitatem inveniſſet, quo adhibito in exercitu epidemica febris evanuit (1). Multa objiciuntur a nonnullis contra vini uſum in febribus; at *a Joſepho Antonio Pujati* (2) hæ ſolvuntur objectiones. In morbis omnibus, qui fibram debilem, ac laxam reddunt, vinum auſterum commendavit *Boerhaavius*. Vini ergo uſus convenit in febribus, aliiſque morbis, ubi nimia fibrarum debilitas, virium languor, atque ſumma proſtratio adſit, cujus vis aut per tincturam ckalibis, aut per infuſionem ejuſdem augetur. Reſtauratis viribus, facillime reviviſcunt ægri, febrilis fomes concoquitur, concoctuſque a natura expellitur, facileque ſubmovetur febris.

§. XXX. Si adhuc pertinax foret febris, efficiebam, ut cortex ſale armoniaco admiſceretur, quod juxta *Baglivium* (3) maximum antifebrile eſt. Sed ex diverſis ægrotantium conſtitutionibus, atque temperamentis omnibus proficuum æque non fuit, vidimuſque efficaciorem eſſe dictum ſalem, ſi camomillæ floribus in pulverem redactis loco peruviani corticis admiſceretur; voluitque idem Auctor (4) camomillæ flores ad febres intermit-

G tentes

(1) Plutarcus Tom. II. in vit. Cæſaris.

(2) De vini uſu in Feb.

(3) De Morb. ſucceſ. Capit. XIII.

(4) Ibidem.

tentes fugandas esse maximum remedium, omniumque febrifugorum principem. In illis autem infirmis, in quibus multa biliosæ materiei quantitas in primis reperiretur viis, conjungebam corticem cum cremore tartari, & interdum juxta circumstantias cum magnesia, præsertim si lentor humorum adesset. Sed tutius meliusque agebat magnesia cum prædictis camomillæ floribus; & hoc experientia ipsa didici: nam nullos ægrotos tali utentes methodo recidivare vidi. Assiduus decoctionis usus florum camomillæ per horas distributæ, & cremoris tartari summo mane sumendi ad pondus duarum drachmarum a me præscriptus; liberavit familiarem quendam claræ memoriæ Cardinalis Scipionis Burghesii, a quodam inveterato dolore capitis periodico, qui neque per corticem peruvianum, neque per repetitas venæ sectiones antea debellari potuerat.

§. XXXI. Hujusmodi igitur febres ab intempestivis aeris caloribus, victu male sano, a vestimentorum immunditia, immodico labore, imis habitationibus, locis angustis, nec ventilationi expositis habebant originem, quæ febres etiam grassatæ sunt in agro Romano Consulibus L. Valerio Potito, & M. Mallio ob siccitates, & nimium solis calorem (1). Quam

(1) Livius Lib.V.

Quam neceſſarium ſit a cubiculis aerem repellere contaminatum ab halitibus, qui e corpore jugiter emanant, ſatis commonſtravit *Ramazzinus* (1): voluit enim dormitorii aperire valvas non ſolum in æſtate, ſed etiam hyeme ad novum receptandum aerem, ut inter internum, & externum aliquod ſit commercium: nam aer impurus morbum nutrit, efficitque, ut nova morbi cauſa adjungatur, ac perduret; & revera divites moderato, ac optimo victu utentes maximis non detenti laboribus ab his febribus generaliter fuerunt immunes. Contra vero pauperes victum ſanum nequaquam habentes, ac defatigati ab hiſce tantum febribus correpti fuere. Has ægritudines oriri voluit *Hippocrates* (2) partim quidem ex vivendi ratione, partim ex ſpiritu. Hujuſcemodi igitur febres reapſe epidemicæ non fuerunt, quia non omnes hominum conditiones invadebant, ut in epidemiis contingit: Etenim invadebant tantum corpora cachochimica, debilia, bilioſa, malepaſta; nec endemicæ erant febres, quia huic Urbi propriæ eædem non fuerunt, verum multis in locis Urbi vicinis dominatæ ſunt; potius ſporradicæ dicendæ, quia plurimos homines valetudinarios corripuit, pariterque illos, qui abuſi fuere ſex

G 2 illis

(1) De Virg. Veſtal. valetud. tuenda.

(2) De Nat. Hom. Teſt.II. & III. Chart. Tom.VI.

illis rebus non naturalibus, aliosque juxta eorum constitutionem, morbosque prægressos (1). Existimarunt nonnulli calidas, ac sulphureas exhalationes, putridaque effluvia e terra ab aquis pluvialibus expulsa, quæ copiose tota die IX. Kalendas Sextilis cecidere, auxisse calores, & valetudinarios, rusticos, plebejos, aliosque vulgares homines invasisse, & potissimum illos, qui in montanis, atque campestribus inhabitabant locis juxta spirantium ventorum qualitates. Quod & animadvertit *Lancisius* (2) ab epidemia scilicet Urbis Leoninæ correptos fuisse, spirantibus euronotis, habitatores montis Marii, Neronisque prati. Illi vero, qui in humillimis locis, & præsertim paludosis morabantur, iisdem recurrentibus correpti fuerunt infirmitatibus. Alii autem vehementer conati sunt asserere morbos hujusmodi prorsus a putridis Pontinarum Paludum exhalationibus duxisse originem, quæ ventorum vi per aerem ad nos usque deferebantur. Sed hoc ex dictis facili negocio evertitur: licet una ex occasionalibus concurrentibus, & adventitiis causis esse potuerit, non fuit tamen absoluta, atque primaria causa.

§. XXXII. Quam variæ sint diversis temporibus

(1) Vid. Boerha. de Morb. Epid. & Van-Swieten in eund. §.1404. ad 1413.

(2) De Nox. Palud. effluv. Lib.II. Epid.III.

ribus doctiſſimorum Medicorum, quamque diſcrepantes ſententiæ de febrium intermittentium origine, natura, atque cauſa, nemini latet. Sed relictis omnibus diſſentientibus inter ſe ſententiis, ſat nobis erit in medium proferre, quod ſcripſit *celebris Senac* (1). Poſtquam febres in varias claſſes diviſiſſet, & quibus anni temporibus ipſæ ut plurimum graſſari ſolent, expoſuiſſet, varias Auctorum opiniones de eorum cauſa refellere incœpit; ac tandem diverſis rationibus demonſtravit inter cæteras veriſimiliorem eſſe illorum opinionem, qui intermittentium febrium fomitem vere per totum corpus diffuſum exiſtere defendunt, quamquam hepar ſit illa totius corporis pars, quæ morboſæ affectioni obnoxia ſit. *Hippocrates* (2) has febres a bile pendere voluit; quod comprobatur eryſipelatum apparitione, quæ ſtatim ac manifeſtantur, ceſſat febris, & iiſdem regredientibus, en iterum febris, humorque ille bilioſus, qui eryſipelata conſtituit, hujuſmodi febris cauſa eſſe videtur, atque ſedem habere in hepate (§.XI.): corruptam bilem concurrere poſſe ad renovandos febriles paroxiſmos una cum cauſa latente voluit *Van-Swie-*

 ten

(1) De Recond. Febr. int. tum remit. natura &c. Lib.I.

(2) De Nat. Hom. & L.II. de Morb.

ten (1), *&* *Littieri* (2) bilem febris esse putavit principale phœnomenon (3), cujus sententiæ adhæremus.

§. XXXIII. Observavit *Sydenamius* (4), intermittentes febres, aliosque epidemicos morbos grassari incipere Februario mense, & Sextili; horum primos vernales, autumnales alteros appellavit: observavit pariter febres, quæ Februario incœperant, eo usque propagari ad autumnales, & vicissim; nam simul ac autumnales cesserant, vernales apparebant: autumnales autem perniciosæ sunt, atque mortales, ut in prægressa constitutione animadvertimus (§. III.), omnique fere anno contingit. *Hippocrates* (5) per autumnum in universa terra morbos acutissimos, maximeque lethales observavit, non sic vernali tempore quod saluberrimum conspexit. Hisce in intermittentibus febribus modo supra descriptis adeo protractos, ac duplicatos agnovimus paroxismos, ut continuæ crederentur: idem indicavit *C. Celsus* (6); ac tandem in multis vergebant in continuas. Animadvertit quoque *Sydenamius* (7) post tertium, vel quartum paroxis-

(1) In Boerha. §.757.
(2) Animad. in Feb. essent. Curand. Meth. Cap.I.
(3) Vide Hophm. de Morb. a bile oriundis.
(4) Sect.I. Cap.V.
(5) Meth. Med. ad Glauc.
(6) Lib.III. Cap.IV.
(7) Epist.I. Resp.

roxiſmum in continuas migrare, & hoc pendere voluit *Van-Swvieten* (1) ab aeris calore. In aliis tandem infirmis in continuas remittentes commutatas eſſe vidimus.

§.XXXIV. Has diuturnas febres in chronicos deſinere morbos non ſemel obſervavimus; in longas præſertim, ac pertinaces quartanas, quæ numeroſæ fuerunt. *Meſſarias* (2) Matronam Romæ vidit, quæ viginti duos annos quartana laboravit: & a mollecularum cohæſione, quæ noſtros conſtituunt humores in obſtructionibus potiſſimum lienis, ictero aſthmate, hydrope, leucophlematia, ſcirris terminabantur. Idem obſervavit *Hippocrates* (3), quod medicis obſervationibus comprobatur (4). Poſt pertinaces tertianas ſemper in liene obſtructiones vidit *Galenus* (5); idem in tali conſtitutione experientia confirmavit: omnes illos pariter inſpexi, uti quoque animadvertit *Van-Swieten* (§. XXXVI.), quibus imprudenti corticis peruviani uſu febris ſuppreſſa fuerat priuſquam febrilis fomes per febrem ipſam ſubactus fuerit tota autumnali, & ſubſequenti anni 1781. hyemali ætate, languore, cache-

G 4 xia,

(1) In Boerha. §.748.

(2) Ettmul. op. omn. T.II. pag.309.

(3) De Affect. Cap.V.Char. Tom.VII.; & de Intern. Affect. Cap.54.

(4) Medical. Eſſayſ. T.IV. Chap.24.

(5) Met. Med. ad Glauc. Lib.I Cap.IX. Tom.X.

xia, ictero, obstructionibus detentos fuisse, donec nata ab auctis abdominalibus obstructionibus hydrope, & dein insuperabili tremore miserrime anxietate oppressos, sphacellatos animas reddidisse: pariter autem moriebantur illi, in quorum imi ventris visceribus infarcta diu hærebat colluvies, qua paulatim corrupta, ac accedente vere commota eveniebat diarrhæa, vel dissenteria. In simili constitutione, quæ per totam fere Europam anno 1709. extendebatur, eam symptomatum congeriem observavit *Van-Swieten* (1), qui numquam corticem peruvianum in illo morborum cursu præscripsit, nisi quum ægrotantium debilitas alias posceret inducias, eadem symptomata in simillibus febribus animadvertit *Ballonius*, idemque confirmavit *Sydenamius* (2).

§. XXXV. In omnibus autumnalibus febribus nimis proficua blanda, repetitaque purgatio, imo prorsus necessaria fuit, in illis præsertim, ut meliores Clinici inter se conveniunt, in quibus primæ viæ, hepar, lien, ac messentericæ glandulæ ab humorum saburra infarctæ fuerunt; unde solutis expulsisque corruptis gastricis humoribus, reseratisque viscerum obstructionibus, quæ a sanguinis aliorumque humorum crassitie originem ducebant, ægri pristinæ restituebantur valetudini. In his febri-

(1) In Boerha. §.767. (2) Sect.I. Cap.III.

febribus voluit *Van-Swieten* (1) corruptam bilem in cunctis ægris circa præcordia fluctuare. *Asclepiades*, ut refert *C. Celsus* (2), post accessionem, alvum ducendum esse, & post horrorem, vomitum eliciendum voluit: idem confirmavit *Boerhaavius* (3). Pharmacum dabat *Sydenamius* (4); dummodo abundans in primis viis adesset colluvies. Dum paroxismo febrili hisce in febribus urgebat vomitus, eum cum aqua tepente, & oleo leniebam, vomendique inanes conatus mitiores reddere curabam: hanc methodum idem Auctor (5) adhibuit: damnavit autem imprudentem usum omnium evacuantium, si nimis frequens fuisset. Damnosam venæ sectionem animadverti; & lethalem, si repetita fuerit, quæ a multis vulgaribus Medicis celebrabatur. Id confirmavit *Boerhaavius* (6), ejusque commentator *Van-Swieten*, *&* *Sydenamius* (7), qui nisi eodem ictu, quo venam pertundit chirurgus ipsam etiam febrim confodiat, semper nocuisse frequenti observatione se didicisse testatur (8); illam tantum approbavit in tertianis vernalibus: si vero æger adolescens, floridus, ple-

(1) In Boerha. §.759.
(2) Lib.III. Cap.XIV.
(3) Aphor. de Cog. & Cur. morb. §.759.
(4) Epist. Resp.I.
(5) Sced. Monit. de Nov. feb. ingres.
(6) Loc. cit. §.762.
(7) Ibidem.
(8) Sect.I. Cap.I.

plethoricusque fuerit, venam incidi jubet die libero. Plurimi Auctores fuerunt, qui in his febribus contra phlæbotomiam exclamarunt (1). Historiæ testantur Abissinos numquam sanguinis emittendi usum accepisse, uti quoque Sinenses, Japonenses, apud quos, ut refert *Boyleus* medicina floruit.

§. XXXVI. Peractis multis sanguinis detractionibus sine præmissa aliqua purgatione a nonnullis Medicis cortex peruvianus generaliter ægris omnibus præscribebatur, ea suppositione, quod hujusmodi febres essent perniciosæ, quæ multæ simul eodem tempore observabantur; hinc eveniebat, ut, adaucta febri, multæ intermittentes in continuas convergerent, & dein ingravescentibus symptomatibus, ac orto tandem delirio morerentur: robustissimi autem viri, hac violenta methodo suppressa febri, in alios chronicos incidebant morbos. Se vidisse testatur *Van-Swieten* (2) sæpe in ægris, qui tertianis autumnalibus ægrotabant, & imprudenti Medici consilio cortice peruviano febrim suppresserant, antequam materia febrilis per febrem ipsam expedita foret, plerumque in his casibus circa præcordia hærens, omnia incassum tentata fuis-

(1) Vide Risp. del Ferrari all' Albertelli, ed il Salasso Storia, effetto, uso &c. in Roma 1770.

(2) In Boerha. §.754.

fuiſſe, miſeroſque levi ictero fœdatos languiſſe tota hyeme: & vidiſſe pariter juvenem (1), cui in verna tertiana cum jam poſt ſecundum paroxyſmum datus fuiſſet cortex a Medico, ne febris altas, ut ajebat, figeret radices, & cum poſt aliquot dies rediret febris, iterum illico ſuppreſſa fuerit: obſervavit autem ille miſero huic juveni alternis diebus circa illam horam, qua paroxiſmus ingruere ſolebat, accidiſſe oſcitationem, pandiculationem, borborygmos, abdominis tentiones, aphoniam abſque ulla pulſus mutatione, cum intolerabili anxietate, omniaque hæc permoleſta ſymptomata duorum menſium ſpatio perduraſſe teſtatur, licet variis medendi methodis tentaretur curatio. Multæ non abſimiles hiſtoriæ in medicis obſervationibus reperiuntur (2): quare optime *Sydenamius* dixit (3): *curandum eſt ante omnia, ne præmature nimis cortex ingeratur, ante ſcilicet quam morbus ſuo ſe Marte aliquantiſper protiverit (niſi collabeſcentes & jam fractæ ægri vires eundem temporius ſumendum eſſe dictaverint) neque enim illud ſolum eſt metuendum, ne a præpropero ejus uſu inefficax iſte reddatur, & ſpem ægri fallat; ſed etiam ne de ægri vita agatur, ſi ſanguini, omni fermentationis niſu ſe*

(1) Ibidem §.767. pag.24.
(2) Medical Eſays Tom.IV.
(3) Sect.I. Cap.V.

se despumanti eam derepente injiciamus remoram. In hominibus laxiorem corporis habentibus constitutiorem sanguine raro, ac tenui præditis, si humida, nebulosaque prævaleat atmosphæra corticis peruviani usum damnavit *Huxham* (1). *Joannes Senac* (2) postquam multa de curandis intermittentibus febribus dixisset, inconvenientiam exposuit ex prædicti corticis peruviani usu derivantem: unde ad ea fugienda necessarias præscripsit cautiones.

§. XXXVII. Corticem peruvianum impuro corpori dare damnosum nimis est, & in ægrotantium perniciem semper vertitur; imo symptomata per hunc ipsum corticem augeri vidi; præsertim in illis febribus, in quibus putrida humorum saburra in primis viis, ac messenterio stabuletur. Hæc veritas omnibus optimis Clinicis innotescit. Demonstravit *De Belgis* (3) pituitosas sordes in ventriculo permanentes corticis particulas oblinire, & quasi visco implicare, eaque de causa plurimum obtundi, & impediri, & quandoque gravissimas, ac insuperabiles efformari massas, quæ eumdem opprimentes, febricitantibus vitam eripiunt. *Baglivius* (4) vero asseruit corticis peruvia-

(1) Cap. II. de Febr. Intermit.

(2) Loc.cit. Lib.IV. & Hophman. Diss.IV.de Rect. Ckin.Ckin usu in Feb.

(3) De usu Quinquin·

(4) Prax. Med. Lib.I. Cap. IX. de Feb.Mal. & Mess.

ruviani ufum in impuro corpore, & in principiis morborum, nullis præcedentibus fignis coctionis, fæpius in ægroti perniciem verti, potiffimum in magno humorum apparatu in meffenterio: volunt autem juxta eundem quam plurimi fuppeditandum effe, ut fymptomatum tunc furentium coerceatur impetus, ut inde æger fymptomatum fopita vi poffit morbo refiftere: *At fi tu loco frenandorum fymptomatum*, ut fcripfit citatus *Baglivius* (1), *pravos humores per Chinam Chinæ in aliquo vifcere figes, ac concludas, & ita internam parias inflammationem, ut frequentiffime obfervavi: nonne tu culpandus eris?*

§. XXXVIII. Ex dictis facile eruitur quam damnofus fit abufus corticis peruviani: rheumatifmum quidem, & fcorbutum generat: imo maxime fcorbuto funt fubjecti illi, qui nimio cortice peruviano ufi fuerunt, ut *Sydenamius* (2), & *Boerhaavius* (3) afferuerunt: hipocondriacas quoque caufat affectiones; atque alia quam multa damna imprudentem ejus ufum in febribus intermittentibus curandis producta fuiffe teftatur *Van-Swieten* (4). In autumnalibus febribus cortex, docente *Sydenamio* (5), inducias potius impetrat, quam debellet

(1) Specim. Tri.Reliq.Lib. de Fib.motric. Cap XIII.
(2) Sect.IV. Cap.V.
(3) Loc. cit. §. 1150.
(4) Comment. cit. Aph.
(5) Sect.I. Cap.V.

bellet febrim, quæ per duas, tresve hebdomadas delitescens solet recrudescere : si autem alia methodo curata fuerit, tam facile recurrere febres non videntur. In suspicionem omni tempore venerunt multi, quod cortex peruvianus, qui sæpe absque ulla sensibili evacuatione intermittentes febres solus supprimit, sufficiens non sit ad extirpandam intermittentium febrium originem, atque causam: quare putarunt, validisque comprobarunt rationibus in febribus per corticem suppressis, semper febrilem fomitem remanere superstitem: ideoque tam frequenter valetudinarii sunt recidivi. Raro corticis ejusdem usu pro suis ægrotantibus indigebat *Baglivius* (1); quapropter ejus infirmi a recidivis non affligebantur. Per coctionis leges, & crises *ab Hippocrate* desumptas curabat, coctum humorem per intervalla purgabat, aut per alias eliminabat vias. Tandem cum *Van-Swieten* (2) concludimus, omnium meliorem methodum has curandi febres illam esse, quæ conspirat cum febre, ut solvat concreta, referet obstructa, sicque humorum æqualem motum per omnia vasa restituat.

§. XXXIX. Olim acerrime in corticem peruvianum declamarunt quamplurimi; multi autem ab his contumeliis corticem vindicare cona-

(1) Loc. cit. (2) Ibidem §. 758.

conati sunt; inter alios *Franciscus Torti*, qui ut ingenue loquar, nimis fautor fuit, & *Antonius Cælestinus Cocchi* (1) ulterius pro viribus tueri studuit. Ea de re *Van-Swieten* (2) juxta de causa asseruit, innumerabiles esse Medicorum opiniones de cortice peruviano, atque ita, ut eo tempore, quo aliqui eum damnant, alii vindicant, & quod mirum est omnes sententiam suam experientia student comprobare. Certe nullum absolute, & semper utile remedium est, sed tempestivo usu fit tantum (3).

§. XL. Nostram tandem curativam exponemus methodum, quam summopere proficuam vidimus in illis tantum recidivis febribus, quæ a magno crassorum humorum apparatu, atque putrida colluvie in primis viis, & validis hepatis, lienis, ac messenterii obstructionibus originem ducebant; quæ febres facile curabantur sine corticis peruviani usu, si destruebatur causa, quæ ab humorum pendent restagnatione; unde progignebantur febres. Purgantium usu blandorumque deostruentium, omnes liberatos vidi; licet essent cachetici, valetudinarii, proclives ad hydropem, per quotidianam nempe cremoris tartari usum summo mane sumendi præsertim in morbi prin-

(1) Cortic. peruv. vindic. Differ. Cap.IV.

(2) Loc. cit. §.767.

(3) Ibidem.

principio per dies aliquot, donec viſcidi craſſi lenteſcentes, ac inertes bilioſi humoris ſolverentur, & eliminarentur e corpore, quo tempore omni ſane veſpere, licet adhuc febris adeſſet, ſaponem Venetum, & gummi ammoniacum præſcribebam uſque dum ceſſaret febris, & reſeraretur obſtructio, quibus expulſis, ad ſeri lactis uſum cum rhabarbaro tranſitum faciebam; fotus, unctiones ſingulo veſpere ſupra partes obſtructas, cliſteres &c. jubebam, ſed feliciori eventu peragere vidi pilulas tartareas Sckrodæri, & ammoniacas Quercetani, equis partibus cum pauca electuarii lenitivi quantitate junctis, quod a nobis efficax, & infallibile remedium cognitum fuit, & hæ pilulæ facilius tutiuſque abdominales omnino obſtructiones ſine moleſtia reſerabant, talique methodo uſus eſt *Vincentius Orlandi* Parens meus in his curandis febribus: ideoque ſublato fomite, deſtructaque cauſa, numquam febres redire conſpexi, quia valida obſtructio liquidi tranſmittendi per vaſa libera velocitatem auget; unde febres. Deoſtruentium uſum ſummopere in his febribus commendavit *cit. Van-Swieten*: pariterque pro potu ordinario aquam graminis, & naſturtii aquatici cum nitro, aut minerales aquas adhibuit. Termales aquas commendarunt nonnulli, inter quos in hujuſmodi febribus, tamquam validum

lidum remedium propoſuit aquam acetoſam ad Milvium Pontem *Laurentius Maſſimi* (1). Generoſi vini uſus ad vires reſtaurandas per febres nimis debilitatas optimi eventus fuit: motus, corporiſque exercitia per amœna loca ad elaſticitatem in ſolidis reacquirendam, ſolvendamque craſſitiem, ac lenteſcentiam in fluidis erant neceſſaria; nam muſcularis motus, ut ex phyſiologicis conſtat, fluidorum velocitatem auget, quod confirmavit etiam *Sydenamius* (2); voluitque difficilius per corticem ſanari intermittentes febres, ſi eo utentes ægri jugiter incarcerentur in lecto. *Aſclepiadem* excogitaſſe legitur (3) ſuſpendendos in lectulis ægros, quorum jactatus, aut morbos extenuaret aut infirmos ſomno alliceret. Hoc penſili lecto uſos fuiſſe in curandis morbis nonnullos inter Dalmatas ſcripſit *Baglivius* (4). Rhæda, aut ſella vehi inter exercitii genera connumerari exiſtimavit; atqne exercitium iſtud licet corpus non exagitet, novum tamen illum, ac continuum aeris in corpus impulſum, motumque ut ut læviſſimum, humorum promovere voluit curſum, perſpirationem augere, corpuſque ab excrementis purgare; pu-

H tavit-

(1) Dell' Acq. Acetoſ. &c. Cap. IV. §. III. p. 54. ad 58. Cap. VIII.

(2) Diſſert. Epiſt.

(3) Plinius H.N. L. XXVI.

(4) Diſſert. de Tarantula Cap. XIII. Vide Borelli de vi percuſſionis.

tavitque pariter, quod claustrales, licet non multo utantur exercitio, nihilo tamen minus vitam ducunt incolumem; eo quia, ut sentit idem *Baglivius*, diu, ac noctu vocem in psallendo exercent, & hoc exercitii genus motui corporis supplet: ideoque perfectam servant valetudinem. Juxta varias ægritudines, varia corporis exercitatione, variaque methodo utebantur Prisci. Per muscularem ergo motum, uti quoque per varias mentis applicationes multi a periodicis febribus evaserunt immunes, ut apud Medicas videre est observationes. Q. Fabius Maximus Consul commisso prælio adversus Alobrogum, Avernorumque gentes febri quartana in acie liberatus est (1).

§. XLI. Varium in Medicina usum ars tenuit Gymnastica; illa tamen medica ante Platonis ortum habuit originem, cujus artis inventio *Hærodico* (2) *Magni Hippocratis* magistro tribuitur (3). Inter veteres binos habuit fautores gymnastica medica, *Erasistratum* nempe, qui Seleuci Assyriæ Regis medicus fuit, & Græcum *Asclepiadem* (4), qui Romæ Pompei Magni ætate floruit, & inter recentiores immortalem *Hieronymum Mercuriali* (5).

De

(1) Plin. l.c. L.VII. Cap.L.
(2) Plato de Repub. L.III.
(3) LeClerc.Istor.dellaMed.
(4) Bianchini loc. cit.
(5) De Arte Gymnas. vid. Celsum Lib. I. Cap. I. & Bagliv. Specim. de Fib. mot. Cap.VII.

De Morbis Anni 1781.

§. XLII. Jam non minus in modo prægressi mensis Decembris, quam Januari initio plurimas frigidas, serenasque dies anni tempus dedit; unde nix, & glacies, & hinc multæ veræ, atque symptomaticæ pleuritides (§.XX.). Reliquum prædicti mensis ab austro, partim ab aquilone, & vulturno exagitatum fuit; hinc plures catarrhales fluxiones ad pectus quasi universales vidimus, uti fuerunt illæ anno Jubilæi 1775. (1). Februarii tempestas serena, & ab aquilone dominata: quare pectoris morbi, & anginæ aliquantulum perseverarunt, uti ob eamdem causam Martii mense multæ periodicæ febres: autumnales autem reviviscere pariter vidimus; chronicique valetudinarii autumni mox elapsi languore, cachexia, febre hætica, hydrope interiere.

§. XLIII. Veris initium licet optimum fuerit, artritici tamen dolores, rheumatismi, febres perniciosæ lethargicæ, syncopales, periodicæ &c. grassatæ sunt. Ultima veris, & prima æstatis pars frigida, nebulosa, pluviosaque fuit. Tertio, & pridie nonas Junii ante Maji plenilunium lunam adeo pallentem conspeximus, ut ejus color languidus videretur;

 tribus

(1) Differtat. Nostra §. V. pag. 12.

tribus circumdabatur albicantibus circulis, & ad pallidum tendentibus; quare omni jure ex præfatis signis, ut *Baglivius* (1) demonstravit, facile suspicari potuimus in locis Roma non multum dissitis futurum fore terræmotum: reapse paulo post infaustum, ac prorsus deplorabile nuncium audivimus III. Nonas Junii maximum terræmotum devastasse totam Callii civitatem in Urbini ducatu ad Appenninorum radices sitam magna, atque miserrima incolarum cæde: unde in adapertos campos adire cives coacti fuerunt, quo tempore ingens ventorum factus est fragor. Horribilis hujus terræmotus centrum *Montem Neronem* fuisse narratur. Magnæ in eo factæ sunt rupium, specuumque fracturæ, necnon aliis in locis ipsi conterminis horrenda præcipitia; unum maxime in Comitatu Piobbici sub fabulosa crypta *Monetæ*, quod ad viginti supra centum passus longitudinis circiter extenditur, ubi voragines, faucesque profundæ, ac humi sylvarumque ruinæ cunctis accedentibus apparent. Altera priore major a motu terræ facta est in comitatu Arcis *Leonellæ*, longissima, & æque profunda vorago. Ad cœlum conscendere, atque satis a longe videbatur ignis, densusque pulvis, qui fracturarum, & terræ commotionum effectus putabatur: at nulla ignis est

(1) Hist. Rom. Terræmot. 1703. *observationes*.

eſt ſecuta eruptio. Ea die terræmotus omnes illius regionis incolæ vehementem patiebantur ſitim; fonteſque in ejus circuitu turbidi, ac plerumque rubicundi ſcatebant. En montem illum cavernis, & ſpeluncis diſſeminatum, cryptiſque, quæ naturâ videntur factæ per venas perennibus aquis affluentem. Crebri mugitus, qui ab eodem monte exibant, nunc facti ſunt crebriores, atque horrendiores cum aliquo non parvo terræ tremitu. Iſte terræmotus ſe diffudit in Cluſini, Romandiolæ, Urbevetani provincias, aliaque per loca: quadraginta octo horarum ſpatio in Aretina civitate perduravit. IV. Idus Quintilis horrendum hunc pertulere terræmotum Faventia, Forum Cornelii, Imola, Ceſenas, Caſtrum Bononienſe, aliaque oppida illis finitima: quæque terræ concuſſio nocte ſequenti repentino, raucoque fragore audita eſt. Iterum XVI. Kalendas Sextilis tremuere Faventia, Forum Livii, atque aliæ regiones; tandemque Florentia, ac loca adjacentia, qui terræmotus ſequentibus menſibus variis in locis iterarunt.

§. XLIV. Quintilis mens fuit ardentiſſimus, unde multas putridas, malignas, meſſentericas ſimiles illis anni prægreſſi (§. XXIX.) obſervavimus febres, diarrhæas, diſſenterias, colicas &c. In Sextili, & Septembri febres per-

niciosas, ut in transactis annis (§§.III. XXV.), multasque periodicas facile recidivantes conspeximus. Methodus curativa, ut in aliis superioribus annis tradita. Mensis dein Octobris frigidus nimis fuit; adeo ut ninxerit in montibus: atque ideo anginæ inflammatoriæ, pleuritides veræ, in quibus necessaria erat repetita venæ sectio, corizæ, rheumatismi &c. apparuerunt. Reliqui duo menses, scilicet Novembris, & Decembris fuerunt pluviosi cum paucis generatim infirmitatibus. Morbi autem prædominantes soporosæ, ac lethargicæ affectiones una cum apoplexiis fuere, quæ apoplexiæ familiares evaserunt, similesque illis Romæ anno 1772. grassantibus (1); quæque per totam hyemem 1782. perseverarunt (§.XLV.).

De Ægritudinibus anni 1782.

§. XLV. Hujus anni 1782. initium humidum, pluviosumque habuimus, quæ pluviæ per totum fere Februarii mensem abundanter ceciderunt. Perseverarunt adhuc in Urbe soporosæ affectiones, & apoplexiæ, quæ in modo prægressis Novembris, Decembrisque mensibus.

(1) Pirri su la cagion. delle Mor. Imp. &c. de his vide Lancisius de Mort. sub., Morgagni de sed. & Caus. Morb. &c. Epist. Anatom. Medic. II., & Opusc. Nost. inscript. Ragion. d'uno colpito da Morte Imp. &c. an. 1775.

bus grassabantur. Ultima Februarii mensis pars frigida nimis fuit serena, & ab aquilone dominata. Hinc XVI. & XV. Kalendas Martii magna nivis quantitas, quæ gelu reddita supra domorum tecta octo dierum spatio, glaciesque quotidiana per vias usque ad VIII. Kalendas mensis ejusdem remansit. Hisce temporibus nedum Romæ, atque in tota Italia, verum etiam æque in universa Europa frigus maximum commune fuit; adeo ut a nonnullis existimatum est majus fuisse illo hyemis anni 1779., atque æquasse illi 1709. Memorabile quidem fuit illud, nubila hyeme sequuta, juxta *Cassinum*, anno U. C. 176., indicatum *a Tito Livio* (1), *Divoque Augustino* (2), quod quum dira immanitate sæviret, in foro aliisque Urbis viis per quadraginta dies nives horribili prodigiosaque altitudine moram in terris duxerunt; qua de causa Tyberis glacialis evasit, atque innavigabilis. Pene ejusdem naturæ sequutum est hoc anno 1782. Ulysipone ubi adeo vehemens (sicuti nobis relatum est) fuit atque ita longo tempore perduravit, ut satis nivium abundans copia cecidisset. Hujus Urbis incolæ tanta novitate perterriti sunt, ut tumultuosè ad templa se conferrent, existimantes vicinum esse ultimum Mundi finem. Multæ arbores, atque plantæ, omnesque illæ limonum ob algi-

H 4 dissi-

(1) Decad.I. Lib.V. (2) De Civ. Dei L.III. C.XVII.

diſſimum tempus, uti evenit annis 1709. & 1714., Romæ exſiccatæ permanſerunt. Quod obſervatum eſt item in Germania, aliiſque locis ſeptentrionalibus. Hujuſmodi valde gelida conſtitutio effecit, ut Petroburgi multæ excubiæ, permultique homines in campeſtribus locis Urbi vicinis mortui invenirentur. Balticum mare glaciale fere totum evaſit. Termometrum prædictæ Urbis ad gradus 31. deſcendit.

§. XLVI. Hujus naturæ frigus cauſavit in Urbe multas pectoris ſymptomaticas affectiones in debilibus, & valetudinariis hominibus: in robuſtiſſimis autem veras inflammationes: primæ per curativam methodum hyemis anni 1779. (§.XX.) adhibitam: ſecundæ vero per repetitas phlebotomias facillime curabantur. Vidimus quoque multas humorales, lymphaticaſque anginas ſine febri, in quibus, niſi ſuffocationis periculum adeſſet, ſanguinis detractio pernicioſiſſima erat, facileque per pulpam Caſſiæ N.T. aut electuarium pollicreſte cum diagridii granis aliquibus cochleatim datum, & gargariſmata cum aqua plantaginis ſale prunello, ſyrupo diamoronis parata ſanabantur. In illis vero, in quibus pertinacior erat angina, ac ſummopere turgidæ a muccoſa, inertique viſciditate infarctæ apparebant tonſillæ, tunc gargariſmate cum aqua hordei, ſpiritu vini, & nitro confecto efficaciter utebamur, quæ infirmi-

firmitates non multum temporis ſpatium Romæ perſeverarunt.

§. XLVII. Primo, & ineunte vere dies habuimus frigidas, ventoſque frequentes, quibus auſtrales dies acceſſerunt, inter quos dominatus eſt vulturnus; quare calidi ſimul, & humidi dies evaſerunt. Febres interim ob temporis varietatem vagare incœperunt: ideoque multæ fuerunt periodicæ, inter quas autumnales anni modo prægreſſi denuo ſurgere inſpeximus; aliæ ſimiliter continuæ ex putridarum genere cum vomitu, delirio, nimio calore, aliiſque ſignis veram putridam continuam febrem conſtituentibus ſtipatæ apparuerunt, quæ febres tutè medebantur per curativam methodum adhibitam anno 1780. (§. XXVIII.). Aliquas febres irregulares pariter vidimus, quæ omnes diverſi generis una cum algidis, pluvioſiſque diebus uſque ad ver extremum perdurarunt. Septentrionales populi ver inconſulto frigidum, nivoſumque paſſi ſunt: unde hiſce in regionibus habuit originem pectoris quædam epidemica affectio valde periculoſa, perniciofiſque comitata ſymptomatibus, quæ in his locis vocabatur catarrhus, ſeu tuſſis ruſſa.

§. XLVIII. Declinante jam vere, & ineunte æſtiva tempeſtate incœperunt ſummopere per Urbem extendi multæ periculoſæ exhantematicæ febres, inter quas primum tenuere locum

petechiales, variolosæ, & potissimum morbillosæ, quæ stragem ediderunt horrendam in pueros, adeo ut maxima eorum pars depræhensa a morbillis fuit, multique miserrime interierunt. Anomala, seu irregularis (1), difficilisque fuit in multis expulsio; nam ad decimum diem protractam usque vidimus. Hæc ægritudo non tantum parvulos affecit, verum etiam homines ex omni statu, ætate, sexu, atque conditione. Pulsus vehementissimi, lingua alba, calor febrilis moderatus, somnolentia, vomitus, tussis sicca &c. erant præcipua morbillorum symptomata. Generatim autem eorumdem morbillorum facile manifestabatur expulsio, eaque facilitate evanescebat superveniente pertinaci diarrhæa, sicque paulatim ab eadem consumpti, lentoque marasmo tabefacti moriebantur. At huic incommodo facile consului: requies enim Niculai cum stibio diaphoretico in aqua lactucæ soluta, cochleatim data maximum mihi se præbuit remedium; quare accidit, ut, suppressa diarrhæa, augeretur interrupta morbillorum eruptio, quod pariter observavi post violentam narium hæmorrhagiam: sicque paucis diebus per modo laudatum remedium morbillosi liberabantur. Idem praxis Medica confirmavit in variolis. In multis vero repentina, atque prompta

(1) Sydenam. Sect. V. Cap. III.

pta expulſio fuit, nullis ſtipata lethalibus ſymptomatibus, pauciſque diebus facile ſanabantur; ſed poſt non multum temporis intervallum incipiebat tuſſis, lenta dein febris colliquativa, pertinacique commota diarrhæa, quæ in diſſenteriam, atque lienteriam deſinebat. Calor exurentiſſimus ſuperveniebat cum macie, & febris minime remediis cedebat: unde poſt duos, treſve valetudinis menſes tabe conſumpti e vita decedebant, quæ morbilloſæ affectiones uſque ad autumnum perſeverarunt; eodemque tempore regnarunt quoque ſimul diarrhææ, diſſenteriæ, febres putridæ, periodicæ &c. non valde periculoſæ, neque graves. Non diſſimiles exanthematicæ febres, quæ ab eorum ſymptomatibus miliariæ vocabantur (1) Martio menſe in Volcarum Galliæ provincia graſſatæ ſunt, quæ febres novæ illis habitatoribus exiſtimatæ fuerunt. Nam ſex ab hinc annis hiſce in regionibus pene apparere voluerunt nonnulli cum maximo populi animi motu, atque terrore: licet benignæ eſſent febres, tamen hæ de exanthematicarum claſſe fuere, uti illæ quæ morbilloſæ apud nos ſe manifeſtarunt.

§. XLIX. Menſis Sextilis nimis calidus fuit; frigidus dein repente factus eſt: quare poſt ardentiſſimos æſtivos calores illico rigida atmo-

(1) Vide Antol. Rom. Tom. IX. num. V.

mosphæra fuit potissimum mane diluculo, & vespere; ideoque impedita transpiratione, quæ quidem fuit copiosissima, anginæ, rheumatismi, diarrhææ, dissenteriæ, periodicæ febres, multæque apoplexiæ Urbis habitatores afficere incœperunt. Sed prædominans morbus fuit fluxio catarrhalis ad pectus, quæ falso nomine a vulgo vocata fuit *il Catarro Russo*, utpote esset morbus epidemicus illi similis, qui in septentrionales populos in vere grassabatur (§.XLVII.), & licet stipata foret permolestis symptomatibus, summa videlicet gravedine, atque inexplicabili capitis dolore, tussi frequente, maxima febri, summa virium prostratione, articulorum, & præsertim lumborum doloribus, laxitate &c.; nihilo tamen minus facile medebantur: quod observavimus item anno 1775. (1), & 1781. (§.XLII.). Trium dierum spatio sola dieta, quiete, & dilutione, facili negocio curabantur, quæ dilutio parata erat ex decoctione florum malvarum cum pauca syrupi acetosi simplicis, aut oximellis simplicis quantitate. Hæc catarrhalis fluxio detexit in aliquibus varias occultas multis ab hinc annis in pulmonibus infirmitates, inter quas nonnullos empyematicos observavimus. Quemdam virum biliosi temperamenti empyema laborantem vidi ad ultimum vitæ periodum reda-

(1) Dissertat. Nostra §. V. pag. 12.

dactum, ob intempestivam sanguinis detractionem a quodam triviali Medico peractam; licet a suppurante sudore esset madefactus æger, quem sudorem criticum credidit esse iste Medicus, non autem symptomaticum. Magnus error erat in plebe existimante fluxionem hanc catarrhalem epidemicum, atque lethalem esse morbum: hic autem error a tonsoribus, atque phlebotomicis propagatus est: quapropter isti credulo vulgo significarunt venæ sectionem proficuam fore, imo ad vitam servandam summopere necessariam: ea de re sine Medici voto hæ infirmitates ab istis tam perniciosa methodo curabantur. At quid mirum, si id Romæ peragi vidimus ab hujusmodi vulgarium hominum turba? Non solum autem sanguinem detrahunt isti sine medicorum imperio; verum etiam medicamenta præscribere non erubescunt ecoprotica, cholagoga, hydragoga (1). Opiata utique audacter dant ægrotantibus. Oh homines ad generis humani perniciem, atque desolationem nati! Tales sanguinis emissiones a vulgo Medicorum notabili ægrotantium damno approbatæ fuerunt: verum illi valetudinarii, qui phlebotomiam non passi sunt, trium dierum spatio liberi omnino evaserunt; at id non accidit illis,

(1) Vid. Boerha. de virib. Medic. Par. III. Clas. II. Cap. III. ad VII.

lis, qui a repetitis venæ fectionibus debilitati fuerunt. Vidimus impofterum hos ægrotos remanere infirmos, valetudinarios, tuffim ficcam, crebram, difficilem expectorationem, anxietatem habere, ac febrem perdurare, quinimo augeri, & fic diu morbofos permanere. Prudentes autem Medici fanguinis detractionem generatim refpuerant, uti obfervavimus pariter anno Jubilæi 1775. Eodem autem tempore rediit calor, diefque exurentiffimi fuerunt, donec folem in horizonte noftro haberemus; at illis ipfis diebus frigus magnum in nocte, & ante lucem; ideoque fupradictæ catarrhales fluxiones percrebuerunt. Quo tempore nonnullas furgere confpeximus veras pectoris inflammationes valde periculofas, in quibus tantum proficua fuit imo neceffaria repetita fanguinis eductio. Nonnulli infantes epileptica affectione cruciati fuerunt, veffìcantium ufus femoribus appofitorum, ut meliores Clinici commendant, proficuus fummopere fuit, licet febris adeffet. Hifce temporibus ficcitas fuit fumma, pluviæque quatuor circiter menfium fpatio numquam noftram in regionem ceciderunt; quæ tam longæ ficcitates fuerunt productrices caufæ terræmotuum, uti vidimus (§. XXIV.), quod obfervatum volumus in ultimis terræmotibus Bononiæ, Imolæ, Cefenæ, qui XII. Kalendas Septembris

quaf-

quaſſarunt has Civitates,aliaque adjacentia loca.

§. L. In lucem apparuit quædam ſcheda ad catarrhum, ſeu tuſſim, quam *Ruſſam* appellant, pertinens. Illius anonimus Auctor primus fuit, qui contra multos, tam Tranſalpinos, quam Italos excellentes Modicos aſſeruit morbum hunc non fuiſſe epidemicum, ſed contagioſum. At relictis omnibus diſcrepantibus inter ſe ſententiis ſolum contenti erimus exponere, quod ſentimus de illa ſolummodo fluxione catarrhali, quæ in noſtra Italia, & præſertim Romæ apparuit: ſcribimus enim Romæ tantum, & de morbis ad hanc noſtram Urbem pertinentibus. Repentinum, atque inſolitum frigus (§. XLIX.) in Sextili menſe adveniens hanc catarrhalem fluxionem produxit, quod paſſim indicavit *Hippocrates* (1), *& Baglivius* (2), non autem contagioſum miaſma; & hæc occaſionalis, atque adventitia cauſa in atmoſphæra inducta inter ſummos æſtivos calores fuit produtrix, atque primaria cauſa hujus affectionis, adeo, ut multæ pectoris veræ inflammationes (§. cit.) eodem tempore in Urbe exortæ ſunt, utpote contingere ſolet in algida hyemali tempeſtate. Quamvis fere genericus fuit morbus; nihilo tamen minus

(1) In Epid. Lib.II.Teſt.V. &c. Aphor. II. & VII. Sect.III.

(2) De Morb. ſucceſſ. Capit.III.

minus infectos tantum vidimus valetudinarios, malepastos, cacheticos, illosque, qui sex rebus non naturalibus abusi sunt. Temperamenta autem sana, aliis morbis obnoxia fuere, & præsertim veris inflammationibus: itaque Romæ, aliisque in finittimis locis neve epidemica, neve contagiosa fuit, sed recurrens morbosa affectio aeris varietate causata (1). Absurdum est, quod Germani, ut putavit anonimus Auctor, per merces ad Senogalliæ Urbem in Umbria contagiosum miasma pertulerint, & illi, qui ibidem erant, per totam undique Italiam disseminarint hujus morbi rudimenta. At etiam Senogalliæ habuit originem hæc affectio a repentino frigore, & impetuoso, atque procelloso ventorum turbine; & antequam ad Urbem hanc pervenissent, qui Senogalliam petierant, morbus jam Romam per plures dies invaserat. Catarrhalis hæc fluxio diversæ indolis, atque naturæ in septentrionales populos grassabatur; nam hujusmodi ægritudines, ut supra vidimus, non semel Romæ observavimus, ob intempestivam aeris perfrigerationem post ingentes calores. Ergo omni ratione asserimus fluxionem hanc in Urbe observatam diversam prorsus fuisse ab illa, quæ per septentrionem percurrerat, & tantum Romæ

(1) Vid. Lancis. de nat. deq. advent. Rom. Cel. qual. Par. I. Cap. XVII. §. II.

Romæ adventitiam, atque accidentalem ab adventitia caufa fuiffe genitam.

§. LI. Autumnale tempus fere totum fuit auftrale, & pluvium cum moderato frigore exceptis nonnullis paucis diebus, in quibus fuit maximum. Pluviæ autem apparuerunt III. Kalendas Octobris, & perfeverarunt ufque ad XVII. Kalendas Januarii, quæ numquam ante quatuor menfium fpatio, in univerfa fane Italia ceciderant (§. XLIX.). Morbi, qui in tota hac autumnali tempeftate regnarunt in Urbe fuerunt præ cæteris putridæ febres, mesfentericæ, colicæ, rheumatifmi, hyfchiatides, eryfipelata, anginæ humorales, in quibus damnofiffima fuit repetita fanguinis miffio(§.XLVII) plurimæ quoque apoplexiæ, mortefque repentinæ (§. XLIV.) Recurrere pariter obfervavimus multas febres periodicas, autumnales, tertianas nempe fimplices, duplices, quartanas, facile recidivantes: graffari quoque vidimus nonnullas putridas, verminofas, continuas valde graves, ac periculofas cum delirio, vigiliis perpetuis, aurium tinnitibus, affiduis convulfionibus, urinis pallidis, lethale delirium demonftrantibus juxta *Hippocratem*, lingua fummopere arida, atque ab albicante oblinita mucco, fiti inexplebili, fingultu, anxietate, extremorum perfrigeratione, fenfuum ftupiditate, pulfibus variis, aliifque lethalibus fympto-

ſymptomatibus. Ad eas curandas neceſſe fuerunt crebræ purgationes per alvum (§.XXVIII.) medicamenta anthelmintica, cardiaca, fotus unctiones, cliſteres, aliaque lenientia, atque laxantia. Sanguinis emiſſiones damnoſæ fuerunt; phlebotomia enim convulſiones percrebuit (§. cit.); in illis vero, in quibus bene purgatum corpus non fuit, tunc petechiæ apparuerunt (ibidem). Ad leniendam linguæ, oriſque aſperitatem paucam nivis quantitatem in ore retinere faciebam, potuque aquæ gelidæ commendabam (ibidem). Neceſſe quidem fuit ad lentorem in maſſa fluidorum ab hac febri productam, & ad materiei morboſæ excretionem promovendam, licet etiam adeſſent convulſiones, ut meliores Clinici inter ſe conveniunt, uſus epiſpaſticorum.

